

ASSYRIË:
EEN CULTUURHISTORISCHE GESCHIEDENIS
VAN HET NEO-ASSYRISCHE RIJK

MJ van Hagen

ASSYRIË:

EEN CULTUURHISTORISCHE GESCHIEDENIS VAN HET NEO-ASSYRISCHE RIJK

Copyright © 2026 MJ van Hagen

Auteur: MJ van Hagen

Website: <https://rinusvanhagen.nl>

Uitgever: Historisch Onderzoek

ISBN: 9789403924205

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden op copyright van fotomateriaal te achterhalen. Zij die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op deze rechten, verzoeken wij contact met ons op te nemen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

voorwoord.....	7
Assyrië: de opkomst van het eerste militaire wereldrijk.....	12
Nomenclatuur van Assyrië: de naam van een beschaving en haar historische betekenis.....	28
De Vroeg-Assyrische periode: de oorsprong van Aššur en het ontstaan van een beschaving.....	42
De vroegste bewoning van Aššur: van neolithisch landschap tot heilige stad.....	55
Politieke ontwikkeling van het vroege Aššur: tussen afhankelijkheid en de vorming van een eigen identiteit.....	69
Aššur onder het Akkadische Rijk: de vorming van een noordelijk bestuurscentrum.....	82
Aššur onder de Derde Dynastie van Ur: tussen Sumerische hegemonie en Assyrische onafhankelijkheid.....	95
De vroegste namen in de Assyrische Koningslijst: tussen historische herinnering en dynastieke legitimatie.....	108
Archeologische getuigenissen van het vroege Aššur: religie, kunst en de eerste stedelijke gemeenschap.....	118
Het Assyrische koningschap: tussen goddelijke opdracht, stedelijk bestuur en imperiale macht.....	133
De vroegst bekende heersers van Aššur: tussen provinciaal bestuur en de geboorte van het Assyrische koningschap.....	150
De Puzur-Aššur-dynastie (ca. 2025–1809 v.Chr.): de geboorte van de onafhankelijke Assyrische staat.....	164
De Amoritische revolutie: Šamši-Adad I en de geboorte van het eerste Assyrische territoriale rijk.....	179
De crisis van het Oud-Assyrische koningschap (ca. 1750–1700 v.Chr.): usurpatie, dynastieke strijd en het herstel van de Assyrische staat.....	193
De Adaside-dynastie (ca. 1700–1364 v.Chr.): vijf eeuwen van herstel, continuïteit en staatsvorming.....	207
Het Midden-Assyrische Rijk (ca. 1363–1115 v.Chr.): de geboorte van een territoriale grootmacht.....	217

Aššur-uballiṭ I (ca. 1363–1328 v.Chr.): de grondlegger van het Assyrische wereldrijk.....	231
Enlil-nērārī (ca. 1327–1318 v.Chr.): de bewaker van een nieuw wereldrijk.....	245
Adad-nērārī I (ca. 1305–1274 v.Chr.): de schepper van het Assyrische imperium.....	271
Šulmānu-ašarēd I (Salmanasser I) (ca. 1273–1244 v.Chr.): de voltooiing van de Assyrische verovering van Noord-Mesopotamië.....	285
De hoofdsteden van Assyrië: koninklijke residenties, religieuze centra en de geografie van de macht.....	297
De Assyrische aristocratie en bestuurlijke elite: de dragers van een wereldrijk.....	308
Het Assyrische bestuursapparaat: de organisatie van het eerste bureaucratische wereldrijk.....	325
Het Assyrische leger: organisatie, innovatie en de militaire fundamenteën van een wereldrijk.....	340
De Assyrische cultuur: een levende erfenis van Mesopotamië.....	355
Jaarlijkse feestdagen en rituele tradities: de culturele kalender van de Assyriërs.....	366
Assyrische Martelarendag: collectieve herinnering, rouw en culturele identiteit.....	377
Resha d-Nisan: het Assyrische Nieuwjaar en de viering van de lente.....	387
Kalo d-Sulaqa: de Bruid van Hemelvaart als symbool van herinnering, geloof en culturele continuïteit.....	399
Ba‘uṭa d-Ninwaye: de Vasten van Nineveh als herinnering aan bekering, gemeenschap en historische continuïteit.....	413
Assyrische huwelijken: rituelen, familiebanden en de culturele betekenis van het huwelijk.....	423
Assyrische begrafenisrituelen: dood, herinnering en de continuïteit van de gemeenschap.....	436
Hedendaagse Assyrische rouw- en begrafenisrituelen: gemeenschap, herinnering en de liturgie van het afscheid.....	443
De Assyrische keuken: een culinaire traditie tussen Mesopotamisch erfgoed en regionale uitwisseling.....	457
De sociale structuur van de Assyrische samenleving: hiërarchie, burgerschap en slavernij.....	471

De positie van vrouwen in het oude Assyrië: recht, samenleving en politieke invloed	487
De Assyrische economie: handel, staatsmacht en de fundamenteën van een wereldrijk	504
Persoonlijke identiteit en culturele continuïteit: de Assyriërs van de oudheid tot de moderne tijd.....	519
De Assyrische taal: Akkadisch, spijkerschrift en de ontwikkeling van een literaire beschaving.....	535
Het schrift van Assyrië: de ontwikkeling van het Akkadische spijkerschrift	551
De ontwikkeling van de Akkadische taal: van regionale bestuurstaal tot culturele erfenis van Mesopotamië	566
De herontdekking van het Akkadisch: van vergeten spijkerschrift tot digitale taalwetenschap.....	581
Dialecten van het Akkadisch: taalvariatie binnen de Mesopotamische beschaving.....	595
Het medeklinkersysteem van het Akkadisch: klankstructuur en schrifttraditie	604
Emfatische medeklinkers en uitspraak in het Akkadisch: een venster op de gesproken taal van Assyrië en Babylonië	616
Het Akkadisch en zijn Proto-Semitische oorsprong: de plaats van Assyrië binnen de Semitische taalfamilie	626
Het klinkersysteem van het Akkadisch: uitspraak, schrift en grammaticale betekenis.....	638
Klemtoon en uitspraak in het Akkadisch: ritme, grammatica en de levende klank van een oude taal.....	647
De architectuur van Mesopotamië: bouwkunst als fundament van de eerste beschavingen	657
Bouwmaterialen in Mesopotamië: de technische fundamenteën van de eerste stedelijke beschavingen	674
Decoratie en artistieke vormgeving in Mesopotamië: de monumentale taal van macht, religie en schoonheid	687
Stedenbouw in Mesopotamië: de geboorte van de geplande stad	707
Woonhuizen in Mesopotamië: architectuur van het dagelijks leven	725

Bouwtechnieken van Mesopotamische woningen.....	744
Meubilair en woninginrichting.....	760
Kunst in Assyrië: beeldtaal van macht, religie en beschaving	776
Pre-Pottery Neolithic B (ca. 8000–7000 v.Chr.)	800
Wetenschap en literatuur in het Assyrische Rijk	809
De religie van het oude Assyrië.....	824
Het christendom in Assyrië	835
Index.....	853
Chronologische dynastieke tabel van de Assyrische koningen	856
Notities.....	863

VOORWOORD

De geschiedenis van de mensheid is in belangrijke mate de geschiedenis van beschavingen die de wereld blijvend hebben veranderd. Sommige daarvan verdwenen vrijwel geruisloos uit het collectieve geheugen, terwijl andere een erfenis nalieten die nog altijd zichtbaar is in onze politieke instituties, rechtssystemen, militaire organisatie, architectuur, kunst en literatuur. Tot die laatste categorie behoort zonder twijfel Assyrië. Gedurende bijna twee millennia ontwikkelde deze beschaving zich van een bescheiden handelsstad aan de oevers van de Tigris tot het machtigste rijk dat de wereld tot dan toe had gekend. Het Assyrische Rijk beheerste uitgestrekte gebieden die zich uitstrekten van het Zagrosgebergte in het oosten tot de Middellandse Zee en Egypte in het westen. Geen eerdere staat had op vergelijkbare schaal zoveel volkeren, talen, landschappen en culturen onder één centraal gezag weten te verenigen.

Toch leeft Assyrië in het moderne historische bewustzijn vaak voort als het rijk van oorlog, verovering en geweld. De indrukwekkende paleisreliëfs waarop belegeringen, veldslagen en triomferende koningen zijn afgebeeld, hebben eeuwenlang het beeld bepaald van een samenleving die uitsluitend werd gekenmerkt door militaire macht. Dat beeld is begrijpelijk, maar tegelijkertijd onvolledig. Achter de militaire successen ging een hoogontwikkelde beschaving schuil die een ongekende bestuurlijke organisatie tot stand bracht, een verfijnd economisch systeem ontwikkelde, een indrukwekkende architectuur creëerde en een intellectuele traditie naliet die van onschatbare waarde is gebleken voor onze kennis van de oude wereld. De Assyrische koningen bouwden niet alleen legers; zij bouwden steden, legden irrigatiesystemen aan, stimuleerden handel, beschermden internationale handelsroutes, organiseerden een efficiënte bureaucratie en verzamelden de grootste bibliotheken die de mensheid tot dan toe had gekend.

Juist deze veelzijdigheid vormt het uitgangspunt van dit boek. Het is geen geschiedenis die uitsluitend de opeenvolging van koningen en veldslagen beschrijft, maar een cultuurhistorische studie waarin de Assyrische beschaving in haar volle breedte wordt onderzocht. Politiek, religie, economie, samenleving, kunst, architectuur, wetenschap, literatuur, dagelijks leven en internationale contacten worden niet afzonderlijk behandeld, maar als nauw met elkaar verweven onderdelen van één complexe cultuur. Een rijk als Assyrië kan immers slechts worden begrepen wanneer men verder kijkt dan de militaire campagnes die de klassieke bronnen zo uitvoerig beschrijven. Achter iedere overwinning schuilde een administratief apparaat dat belastingen inde, voedsel distribueerde, wegen onderhield en duizenden ambtenaren aanstuurde. Achter iedere monumentale stad bevonden zich architecten, steenhouwers,

timmerlieden, kunstenaars, priesters, kooplieden en boeren die gezamenlijk de fundamenteen vormden waarop het rijk rustte.

Assyrië ontstond niet in een historisch vacuüm. Het bouwde voort op duizenden jaren Mesopotamische ontwikkeling die begon bij de eerste landbouwgemeenschappen van het Neolithicum en zich voortzette via de steden van Sumer, het Akkadische Rijk en de koninkrijken van Babylonië. Veel van wat later als typisch Assyrisch zou worden beschouwd, vond zijn oorsprong in oudere Mesopotamische tradities. Het spijkerschrift, de religieuze kosmologie, de administratieve organisatie en talrijke juridische en economische instellingen waren reeds eeuwen vóór de opkomst van Assyrië ontwikkeld. De kracht van de Assyriërs lag niet in het uitvinden van een volledig nieuwe beschaving, maar in hun vermogen bestaande kennis, instituties en tradities te combineren tot een buitengewoon effectief staatsapparaat dat op ongekende schaal kon functioneren.

Gedurende de afgelopen anderhalve eeuw heeft archeologisch onderzoek ons beeld van Assyrië ingrijpend veranderd. De opgravingen van Aššur, Kalhu, Dur-Šarrukin en Nineveh brachten complete paleizen, tempels, stadsmuren, reliëfs, beelden en honderdduizenden spijkerschrifttabletten aan het licht. Waar vroegere generaties grotendeels afhankelijk waren van Bijbelse verhalen en klassieke auteurs, beschikken historici tegenwoordig over een enorme hoeveelheid primaire bronnen die rechtstreeks afkomstig zijn uit de Assyrische samenleving zelf. Koninklijke inscripties, administratieve archieven, diplomatieke correspondentie, belastingregisters, juridische documenten, medische handboeken, astronomische waarnemingen en literaire teksten maken het mogelijk de geschiedenis van Assyrië vanuit meerdere invalshoeken te reconstrueren. Tegelijkertijd vragen deze bronnen om een kritische benadering. Koningsinscripties waren immers niet bedoeld als objectieve geschiedschrijving, maar als instrumenten van koninklijke propaganda waarin macht, legitimiteit en religieuze rechtvaardiging centraal stonden. Het zorgvuldig afwegen van deze bronnen vormt daarom een essentieel onderdeel van iedere moderne studie naar de Assyrische beschaving.

In dit boek is bewust gekozen voor een cultuurhistorische benadering. Dat betekent dat politieke gebeurtenissen steeds worden geplaatst binnen hun bredere maatschappelijke, religieuze en economische context. De aandacht gaat niet uitsluitend uit naar de grote koningen zoals Tiglat-Pileser III, Sargon II, Sanherib, Esarhaddon en Aššurbanipal, maar evenzeer naar de levens van ambachtslieden, handelaren, priesters, schriftgeleerden, soldaten, vrouwen en kinderen die gezamenlijk de Assyrische samenleving vormgaven. Geschiedenis wordt immers niet uitsluitend geschreven door heersers; zij ontstaat uit de dagelijkse handelingen van miljoenen mensen wier stemmen slechts sporadisch in de geschreven bronnen doorklinken. Juist archeologie biedt de mogelijkheid deze vaak vergeten geschiedenis opnieuw zichtbaar te maken.

Een bijzonder aspect van de Assyrische beschaving is de wijze waarop kennis werd verzameld, geordend en bewaard. De beroemde bibliotheek van koning Aššurbanipal in Nineveh geldt als een van de grootste intellectuele ondernemingen uit de oudheid. Hier werden religieuze teksten, medische verhandelingen, astronomische observaties, grammaticale woordenlijsten, historische kronieken en literaire meesterwerken systematisch gekopieerd en opgeslagen. Dankzij deze verzameling beschikken wij vandaag de dag over het Gilgamesj-epos, Babylonische scheppingsmythen, omenverzamelingen en talloze andere teksten die anders voorgoed verloren zouden zijn gegaan. De Assyriërs waren zich bewust van de waarde van kennis als fundament van bestuur, religie en cultuur. Hun streven om het intellectuele erfgoed van Mesopotamië te bewaren behoort tot hun meest blijvende prestaties.

Ook de architectuur en kunst van Assyrië behoren tot de indrukwekkendste creaties van de oude wereld. De monumentale paleizen van Kalhu, Khorsabad en Nineveh vormden niet slechts residenties van koningen, maar zorgvuldig ontworpen centra van macht waarin architectuur, beeldhouwkunst en religieuze symboliek samenkwamen. Kilometerslange reliëfs tonen veldtochten, jachtpartijen, religieuze ceremonies en diplomatieke ontvangsten met een uitzonderlijk oog voor detail. De kolossale lamassu, gevleugelde stieren met menselijke hoofden, bewaakten de toegangspoorten tot de paleizen en symboliseerden bescherming, wijsheid en koninklijk gezag. Deze kunstwerken behoren tegenwoordig tot de meest herkenbare iconen van de Mesopotamische beschaving en vormen een blijvende herinnering aan de technische en artistieke vaardigheden van Assyrische ambachtslieden.

Hoewel het politieke rijk in 609 v.Chr. ten onder ging, betekende dit geenszins het einde van de Assyrische bevolking of haar cultuur. De bewoners van Noord-Mesopotamië bleven hun taal, tradities en religieuze gebruiken voortzetten, terwijl de regio onder opeenvolgende Babylonische, Perzische, Hellenistische, Parthische en Sassanidische heerschappij bleef functioneren als een belangrijk cultureel centrum. In de eerste eeuwen van onze jaartelling behoorden de Assyriërs bovendien tot de vroegste volkeren die het christendom omarmden. De Syrische literaire traditie, de Kerk van het Oosten en de verspreiding van het christendom langs de Zijderoute tonen aan dat de geschiedenis van Assyrië niet ophield met de val van Nineveh, maar zich in nieuwe vormen bleef ontwikkelen. De hedendaagse Assyrische gemeenschappen vormen daarmee een levende verbinding tussen de moderne wereld en een beschaving waarvan de wortels meer dan vierduizend jaar teruggaan.

Dit boek is geschreven voor een breed publiek van lezers die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van de eerste grote wereldrijken, maar tevens voor studenten, onderzoekers en liefhebbers van de oude geschiedenis die behoefte hebben aan een samenhangend overzicht van de Assyrische beschaving.

Wetenschappelijke nauwkeurigheid is daarbij steeds het uitgangspunt geweest, zonder de leesbaarheid uit het oog te verliezen. Waar mogelijk zijn archeologische vondsten, spijkerschriftteksten en recente wetenschappelijke inzichten geïntegreerd in het historische verhaal. De uitgebreide illustraties, kaarten, reconstructies en archeologische foto's zijn opgenomen om de geschreven bronnen visueel te ondersteunen en de materiële cultuur van Assyrië zo tastbaar mogelijk te maken. Bij iedere illustratie is een bronvermelding opgenomen, zodat de herkomst van het beeldmateriaal controleerbaar blijft en verdere verdieping mogelijk is.

Geen enkele studie over Assyrië kan aanspraak maken op volledigheid. De archeologie blijft zich ontwikkelen, nieuwe opgravingen leveren voortdurend onbekende gegevens op en bestaande teksten worden dankzij moderne digitale technieken steeds opnieuw gelezen en geïnterpreteerd. Geschiedschrijving is daarom geen afgesloten geheel, maar een voortdurend gesprek tussen verleden en heden. Iedere generatie stelt nieuwe vragen aan oude bronnen en ontdekt daardoor nieuwe betekenissen. Dit boek wil een bijdrage leveren aan dat voortdurende gesprek door de Assyrische beschaving niet uitsluitend te presenteren als een militair imperium, maar als een samenleving die een beslissende rol speelde in de ontwikkeling van bestuur, wetenschap, kunst, religie en cultuur in het Oude Nabije Oosten.

Wie zich verdiept in de geschiedenis van Assyrië ontdekt uiteindelijk veel meer dan de opkomst en ondergang van een wereldrijk. Men ontmoet een beschaving die de grenzen van haar tijd verlegde, nieuwe vormen van bestuur ontwikkelde, kennis systematisch verzamelde, monumentale steden bouwde en een culturele erfenis naliet die eeuwen na haar politieke ondergang bleef voortleven. De paleizen zijn vervallen, de tempels liggen grotendeels in ruïnes en de koninklijke hoofdsteden zijn verstild, maar de stemmen van de Assyrische schriftgeleerden klinken nog altijd door in de duizenden kleitabletten die de tand des tijds hebben doorstaan. Zij herinneren ons eraan dat beschaving niet alleen wordt opgebouwd door macht, maar ook door het bewaren van kennis, het scheppen van cultuur en het doorgeven van herinneringen aan toekomstige generaties.

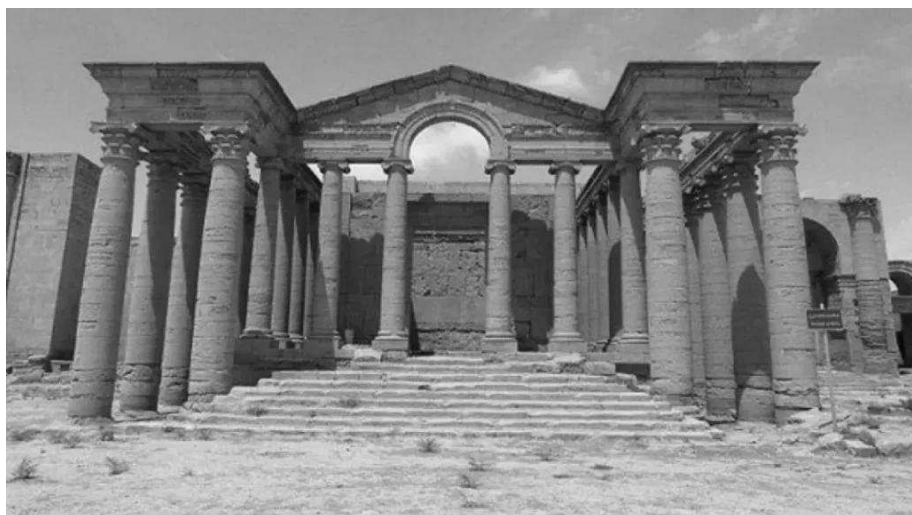
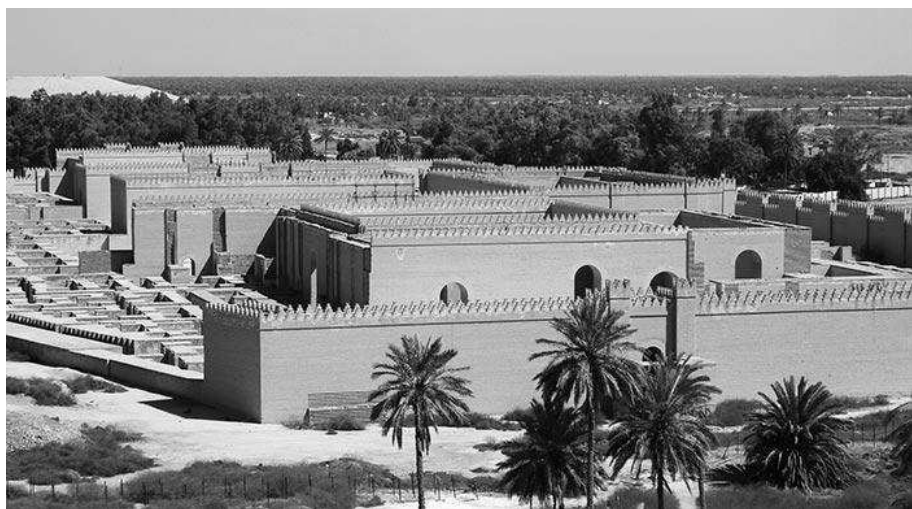
Ik nodig u uit om samen deze reis te maken door een van de meest fascinerende beschavingen uit de wereldgeschiedenis. Van de eerste stad Aššur tot de monumentale paleizen van Nineveh, van de handelskaravanen in Anatolië tot de koninklijke bibliotheken vol spijkerschrifttabletten, van de religieuze rituelen in de tempels tot de uitgestrekte slagvelden waarop wereldgeschiedenis werd geschreven: het verhaal van Assyrië is het verhaal van menselijke ambitie, creativiteit, macht en veerkracht. Het is een geschiedenis die, ondanks de duizenden jaren die ons ervan scheiden, nog altijd verrassend actueel is en ons confronteert met tijdloze vragen over beschaving, bestuur, identiteit en de blijvende betekenis van cultureel erfgoed.

“*In dit boek zijn diverse Mesopotamische spijkerschrifttekens opgenomen. Heeft dit uw belangstelling gewekt voor het oudste schrift ter wereld? Dan nodig ik u uit om ook mijn **leerboek Leer het Mesopotamische Spijkerschrift – De Sleutel tot de Talen van Sumer en Akkad** te ontdekken. Het biedt een toegankelijke en praktische inleiding tot het lezen en begrijpen van het Mesopotamische spijkerschrift.*”

ASSYRIË: DE OPKOMST VAN HET EERSTE MILITAIRE WERELDRYK

Assyrië behoort tot de meest invloedrijke beschavingen uit de geschiedenis van het Oude Nabije Oosten. Gedurende bijna twee millennia ontwikkelde het zich van een bescheiden stadstaat aan de westelijke oever van de Tigris tot een uitgestrekt wereldrijk dat grote delen van West-Azië, Anatolië, de Levant, Egypte en de Zagros beheerste. De geschiedenis van Assyrië strekt zich uit van de vroege Bronstijd tot het einde van de IJzertijd en vormt een essentieel hoofdstuk in de ontwikkeling van staatsvorming, imperialisme, bestuur, militaire organisatie en culturele uitwisseling. Waar Sumer de bakermat vormde van de stedelijke beschaving en Babylonië uitgroeide tot een centrum van wetenschap en rechtspraak, ontwikkelde Assyrië zich tot de eerste grootmacht die erin slaagde een enorm territorium duurzaam te besturen door middel van een verfijnde combinatie van militaire kracht, bestuurlijke efficiëntie en ideologische legitimatie. Juist deze synthese van geweld, organisatie en cultuur maakte Assyrië tot een model waarvan latere wereldrijken, waaronder de Perzen, de Hellenistische staten en uiteindelijk ook het Romeinse Rijk, vele elementen zouden overnemen.

De oorsprong van Assyrië ligt in de stad Aššur, gelegen aan de Tigris in Noord-Mesopotamië. Rond 2600 v.Chr. ontstond hier een stedelijke gemeenschap die aanvankelijk deel uitmaakte van het bredere Akkadische cultuurgebied. Hoewel archeologische vondsten aantonen dat de stad reeds vroeg een belangrijke handels- en religieuze functie vervulde, werd zij pas werkelijk onafhankelijk na het uiteenvallen van de Derde Dynastie van Ur aan het begin van het tweede millennium v.Chr. Onder de eerste onafhankelijke vorsten, waarvan Puzur-Aššur I traditioneel als grondlegger van de dynastie wordt beschouwd, ontwikkelde Aššur zich tot een zelfstandig politiek centrum. De stad ontleende haar identiteit niet alleen aan haar strategische ligging op de handelsroutes tussen Anatolië, Syrië en Babylonië, maar vooral aan de cultus van de oppergod Aššur, die geleidelijk uitgroeide tot de personificatie van de Assyrische staat zelf. Koningschap werd daardoor niet uitsluitend gezien als wereldlijke macht, maar als een religieuze opdracht waarbij de vorst fungeerde als plaatsvervanger van de nationale god op aarde.

Illustratie 1. Reconstructie en archeologische resten van de oude hoofdstad Aššur.

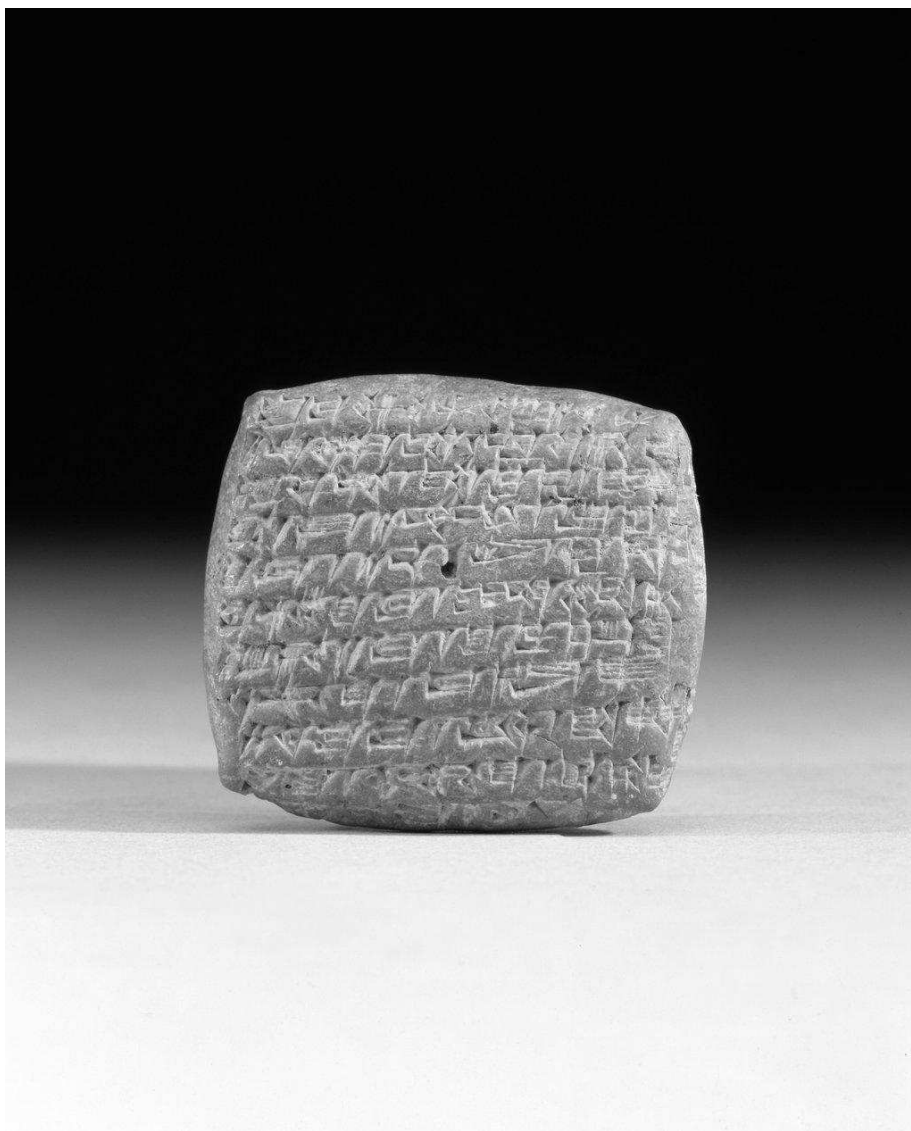
Bron: UNESCO World Heritage Centre, *Ashur (Qal'at Sherqat)*; Deutsches Archäologisches Institut (DAI); Wikimedia Commons (CC BY-SA).

De ontwikkeling van Assyrië verliep niet lineair. Gedurende de Vroeg-Assyrische periode bleef het koninkrijk relatief klein en werd het regelmatig beïnvloed door machtige burens zoals Akkad, Ur III en later de Amoritische vorsten. Toch legde juist deze fase de fundamenteën voor de latere expansie. De beroemde Assyrische handelskolonies in Centraal-Anatolië, waarvan Kaniš (het huidige Kültepe) de belangrijkste was, getuigen van een uitzonderlijk ontwikkeld netwerk van internationale handel. Assyrische kooplieden vervoerden tin, hoogwaardige textielproducten en luxegoederen over duizenden kilometers en introduceerden administratieve technieken die gebaseerd waren

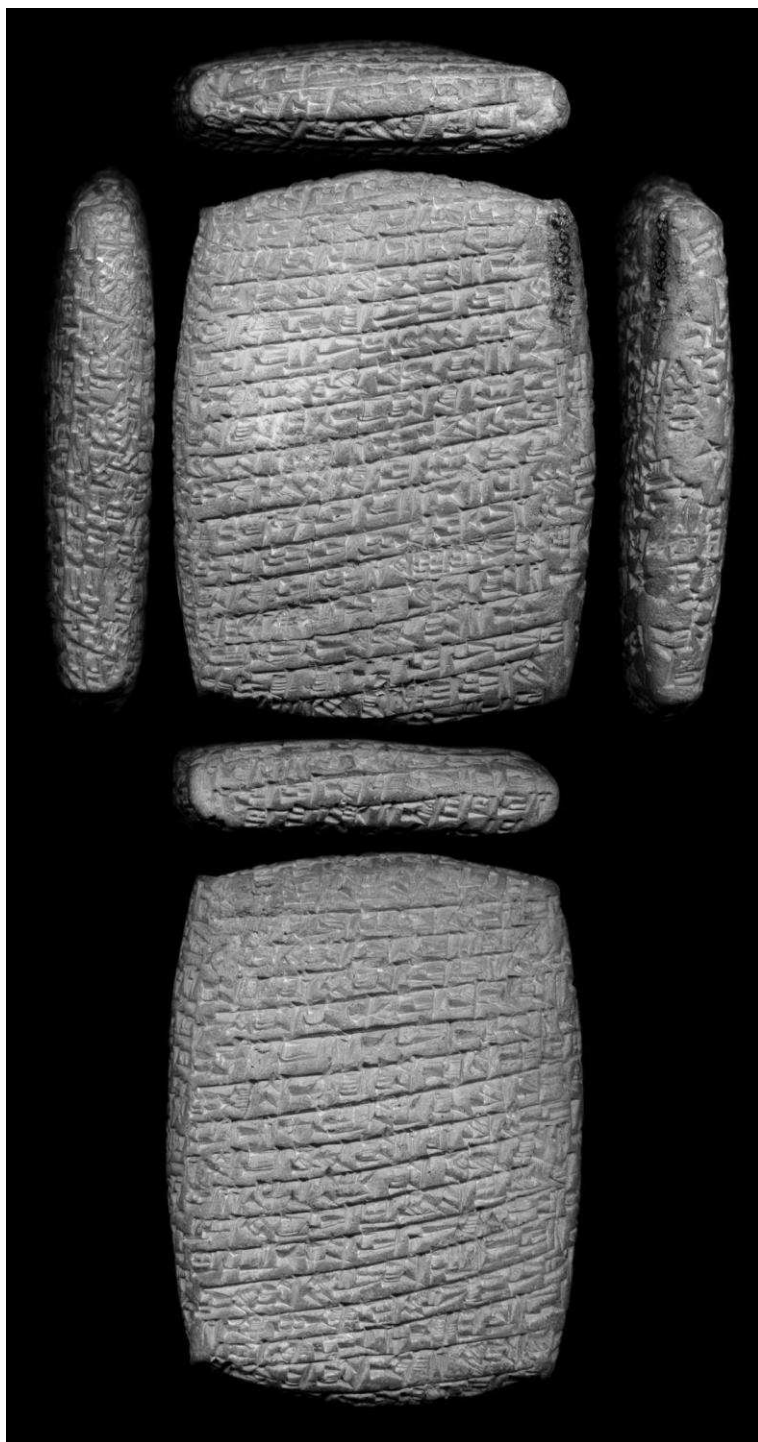
op spijkerschrifttabletten, contracten, kredietsystemen en commerciële partnerschappen. De duizenden teruggevonden kleitabletten uit Kaniš vormen tegenwoordig een van de rijkste archieven voor de economische geschiedenis van de vroege Bronstijd en laten zien dat Assyrië zijn eerste internationale invloed niet door militaire verovering, maar door handel en ondernemerschap verwierf.

Vanaf de veertiende eeuw v.Chr. veranderde de positie van Assyrië ingrijpend. Onder koningen als Aššur-uballiṭ I begon het rijk zich los te maken van de politieke dominantie van Mitanni en groeide het uit tot een zelfstandige regionale grootmacht. Tijdens de Midden-Assyrische periode ontstond een sterk gecentraliseerde staat waarin koninklijke gouverneurs, militaire commandanten en administratieve functionarissen rechtstreeks verantwoordelijk waren aan het hof. Wetgeving, belastinginning, infrastructuur en provinciaal bestuur werden systematisch georganiseerd. De Assyrische koning presenteerde zichzelf steeds nadrukkelijker als universele heerser, geroepen om orde te brengen in een wereld die volgens de officiële ideologie voortdurend werd bedreigd door chaos, opstand en buitenlandse vijanden. De uitbreiding van het rijk werd daarom niet uitsluitend voorgesteld als territoriale expansie, maar als een religieuze plicht tegenover de god Aššur.

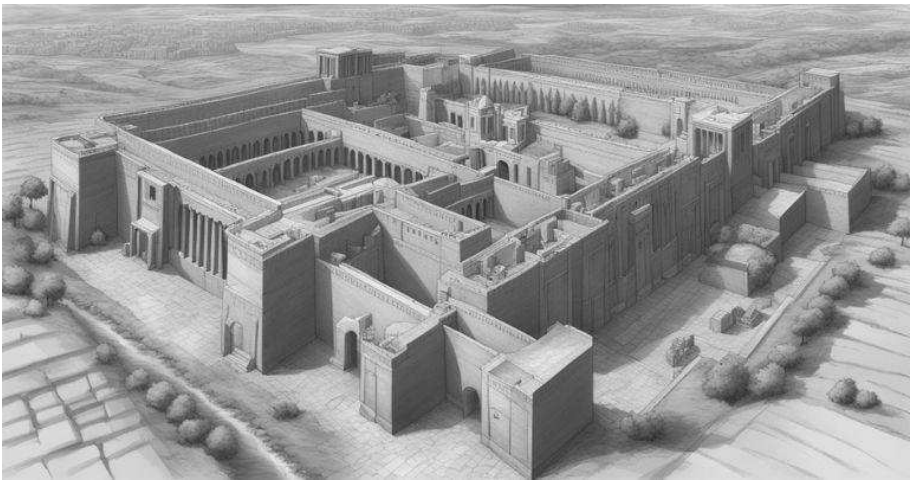
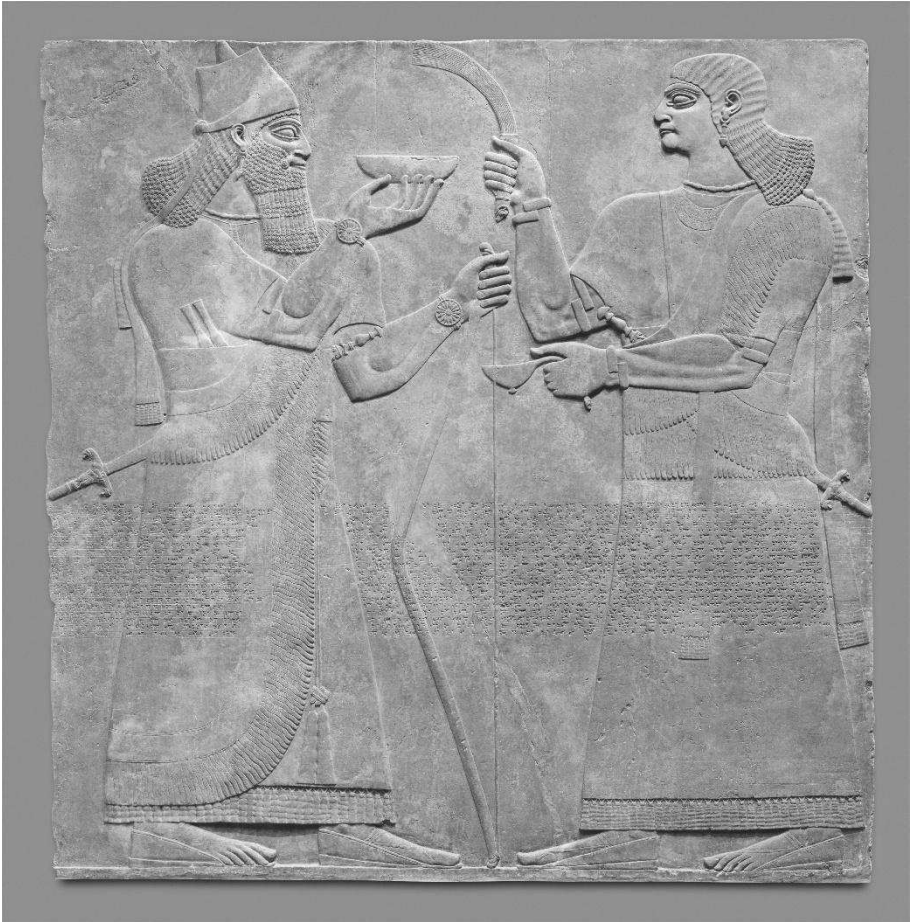
Illustratie 2. Assyrische handelsarchieven uit Kaniš en reconstructies van de Midden-Assyrische periode.

Bron: Museum of Anatolian Civilizations (Ankara); British Museum; Oriental Institute, University of Chicago.

Het hoogtepunt van de Assyrische macht werd bereikt tijdens het Nieuw-Assyrische Rijk tussen de negende en zevende eeuw v.Chr. In deze periode ontwikkelde Assyrië zich tot het grootste rijk dat de wereld tot dan toe had gekend. Onder koningen als Aššurnasirpal II, Salmanasser III, Tiglat-Pileser III, Sargon II, Sanherib, Esarhaddon en Aššurbanipal werden enorme gebieden onderworpen die zich uitstrekten van de bergen van Iran tot aan de Middellandse Zee en van Armenië tot diep in Egypte. De Assyrische expansie berustte op een ongekend professioneel leger dat permanent beschikbaar was, uitstekend werd bevoorraad en gebruikmaakte van innovatieve belegeringstechnieken, ijzeren wapens, cavalerie, gespecialiseerde genie-eenheden en een verfijnde militaire logistiek. Even belangrijk was echter de bestuurlijke organisatie die deze militaire successen mogelijk maakte. Veroverde gebieden werden niet louter geplunderd, maar geïntegreerd in een uitgebreid provinciaal systeem waarin gouverneurs toezicht hielden op belastingen, infrastructuur, irrigatie, rechtspraak en communicatie. Een netwerk van koninklijke wegen en estafetteposten maakte het mogelijk bevelen in uitzonderlijk korte tijd over duizenden kilometers te verspreiden, waardoor het centrale gezag ongekend effectief kon functioneren.

De Assyrische heersers begrepen bovendien als geen ander de kracht van visuele propaganda. Monumentale paleizen in Kalhu, Dur-Šarrukin en Nineveh werden versierd met kilometers lange reliëfs waarop militaire overwinningen, koninklijke jachtpartijen, religieuze rituelen en ceremoniële ontvangsten in indrukwekkend detail waren afgebeeld. Deze kunstwerken dienden niet slechts ter decoratie, maar vormden een zorgvuldig geconstrueerde beeldtaal waarin de koning voortdurend werd gepresenteerd als de beschermer van orde, gerechtigheid en kosmische harmonie. De gevleugelde stierfiguren, de lamassu, die de paleispoorten bewaakten, symboliseerden tegelijkertijd koninklijke macht, goddelijke bescherming en de stabiliteit van het rijk.

Illustratie 3. Lamassu en paleisreliëfs uit het Nieuw-Assyrische Rijk.

Bron: The British Museum, Londen; Louvre Museum, Parijs; Metropolitan Museum of Art, New York.

Naast militaire dominantie ontwikkelde Assyrië zich tot een centrum van kennis en geleerdheid. De koningen verzamelden systematisch teksten uit het gehele Nabije Oosten en brachten deze onder in koninklijke archieven en bibliotheken. De beroemdste hiervan is de bibliotheek van koning Aššurbanipal in Nineveh, waar tienduizenden kleitabletten werden opgeslagen. Hierin bevonden zich religieuze teksten, medische handboeken, astronomische observaties, juridische documenten, woordenlijsten, administratieve archieven en literaire meesterwerken zoals het *Gilgames-epos*. Dankzij deze verzameling is een aanzienlijk deel van de Mesopotamische literatuur bewaard gebleven. De bibliotheek weerspiegelt een staatsideaal waarin kennis niet uitsluitend diende voor intellectuele ontwikkeling, maar tevens een instrument vormde voor bestuur, religieuze legitimatie en politieke controle. Schriftgeleerden, astrologen, priesters en geleerden waren daarom onmisbare leden van het koninklijke hof.

De val van het Nieuw-Assyrische Rijk aan het einde van de zevende eeuw v.Chr. betekende niet het onmiddellijke einde van de Assyrische beschaving. Interne machtsstrijd, dynastieke conflicten en de toenemende druk van externe vijanden verzwakten het rijk aanzienlijk. Uiteindelijk verenigden Babyloniërs en Meden hun legers en vernietigden achtereenvolgens Aššur, Kalhu en Nineveh. Deze gebeurtenissen markeerden het einde van de Assyrische politieke hegemonie, maar niet van haar culturele identiteit. Grote delen van de bevolking bleven in Noord-Mesopotamië wonen, waar stedelijke tradities, religieuze gebruiken, ambachtelijke technieken en administratieve praktijken nog eeuwenlang voortleefden. Onder de Seleuciden en later de Parthen beleefde Assyrië zelfs een gedeeltelijke economische en stedelijke heropleving, waarbij oude steden opnieuw werden bewoond en lokale Assyrische vorstendommen ontstonden.

Illustratie 4. De bibliotheek van Aššurbanipal, koninklijke reliëfs en de ruïnes van Nineveh.

Bron: The British Museum, Londen; UNESCO World Heritage Centre; Metropolitan Museum of Art.

De culturele erfenis van Assyrië bleef ook na de oudheid zichtbaar. De bevolking van Noord-Mesopotamië behoorde in de eerste eeuwen na Christus tot de vroegste gemeenschappen die het christendom aannamen. Vanuit steden als Edessa, Arbela en Nisibis ontwikkelde zich de Oost-Syrische christelijke traditie, die haar liturgie in het Syrisch vormgaf, een taal die rechtstreeks voortkwam uit het Aramees dat reeds in de Assyrische tijd als bestuurstaal was ingevoerd. Missionarissen van de Kerk van het Oosten verspreidden het christendom vervolgens langs de Zijderoute tot in Centraal-Azië, India en China. Tegelijkertijd bleven talrijke elementen uit de oude Mesopotamische cultuur voortleven in symboliek, architectuur, iconografie en rituelen. De continuïteit tussen de antieke en christelijke tradities onderstreept dat de geschiedenis van Assyrië niet abrupt eindigde met de val van Nineveh, maar geleidelijk transformeerde binnen nieuwe religieuze en politieke contexten.

De blijvende betekenis van Assyrië ligt uiteindelijk in de uitzonderlijke combinatie van militaire innovatie, bestuurlijke efficiëntie, culturele productie en intellectuele nieuwsgierigheid. De Assyriërs ontwikkelden bestuursvormen die eeuwenlang als voorbeeld zouden dienen voor latere wereldrijken, introduceerden een professioneel leger met een ongekennde organisatorische capaciteit en creëerden monumentale kunstwerken die nog altijd tot de

hoogtepunten van de oude wereld behoren. Tegelijkertijd zorgden zij voor het behoud van een groot deel van de Mesopotamische kennis door deze systematisch te verzamelen en te archiveren. Zonder de inspanningen van Assyrische schriftgeleerden zouden talrijke teksten over religie, wetenschap, recht en literatuur verloren zijn gegaan. Daarmee vormt Assyrië niet alleen een hoofdstuk in de politieke geschiedenis van het Oude Nabije Oosten, maar ook een van de belangrijkste pijlers onder het culturele en intellectuele erfgoed van de menselijke beschaving.

NOMENCLATUUR VAN ASSYRIË: DE NAAM VAN EEN BESCHAVING EN HAAR HISTORISCHE BETEKENIS

De geschiedenis van Assyrië begint niet alleen met de opkomst van een stad of een koninkrijk, maar ook met de ontwikkeling van een naam die gedurende meer dan vierduizend jaar een opmerkelijke continuïteit heeft behouden. Weinig beschavingen uit de Oudheid kunnen bogen op een geografische en culturele aanduiding die, ondanks politieke omwentelingen, taalveranderingen en religieuze transformaties, tot op de dag van vandaag herkenbaar is gebleven.

De naam **Aššur** (𐎶 𐎵 𐎶) vormt hiervan een uitzonderlijk voorbeeld. Zij verwees oorspronkelijk naar een stad aan de westelijke oever van de Tigris, groeide vervolgens uit tot de naam van een godheid, werd daarna de benaming van een koninkrijk en uiteindelijk van een wereldrijk. Deze ontwikkeling weerspiegelt de wijze waarop de Assyriërs hun politieke identiteit verbonden met religie, territorium en koninklijke legitimiteit. De naam van het land was nooit slechts een geografische aanduiding; zij belichaamde de goddelijke orde waarop de gehele Assyrische samenleving was gebaseerd.

Tijdens de Oud-Assyrische periode, toen Assyrië nog bestond uit een relatief kleine stadstaat rondom Aššur, werd het politieke centrum in officiële documenten aangeduid als **ālu Aššur**, letterlijk "**de stad Aššur**". Het Akkadische woord *ālu* betekende eenvoudigweg "stad", maar binnen de Mesopotamische wereld vertegenwoordigde een stad veel meer dan een verzameling gebouwen. Zij vormde het religieuze, economische en bestuurlijke hart van een gemeenschap en werd beschouwd als het aardse domein van haar beschermgod. In het geval van Assyrië waren stad, godheid en bevolking zo nauw met elkaar verweven dat zij vrijwel als één geheel werden beschouwd. De stad Aššur was niet alleen de residentie van de oppergod Aššur, maar tevens het symbolische middelpunt van de kosmos zoals de Assyriërs die begrepen.

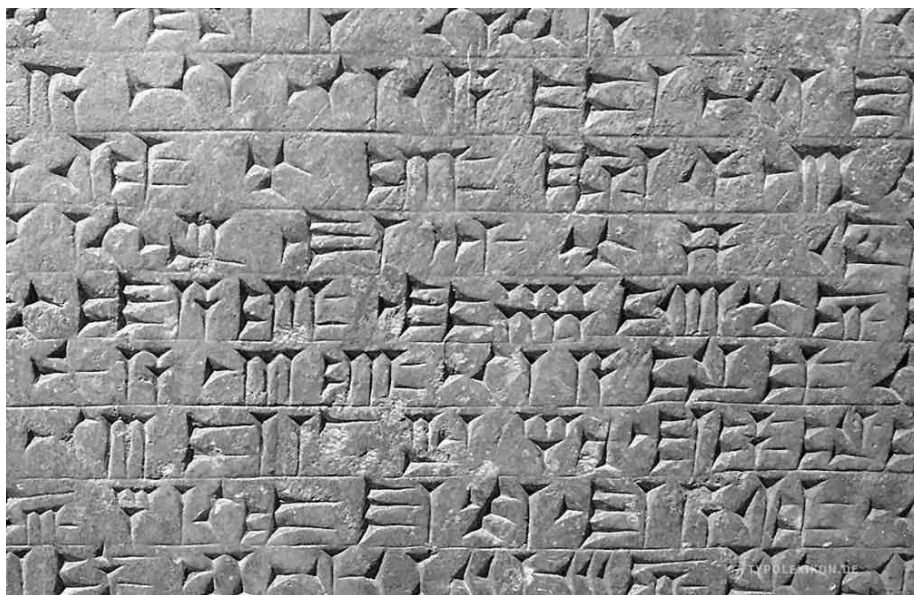
In het spijkerschrift werd de naam Aššur doorgaans geschreven met de tekens:

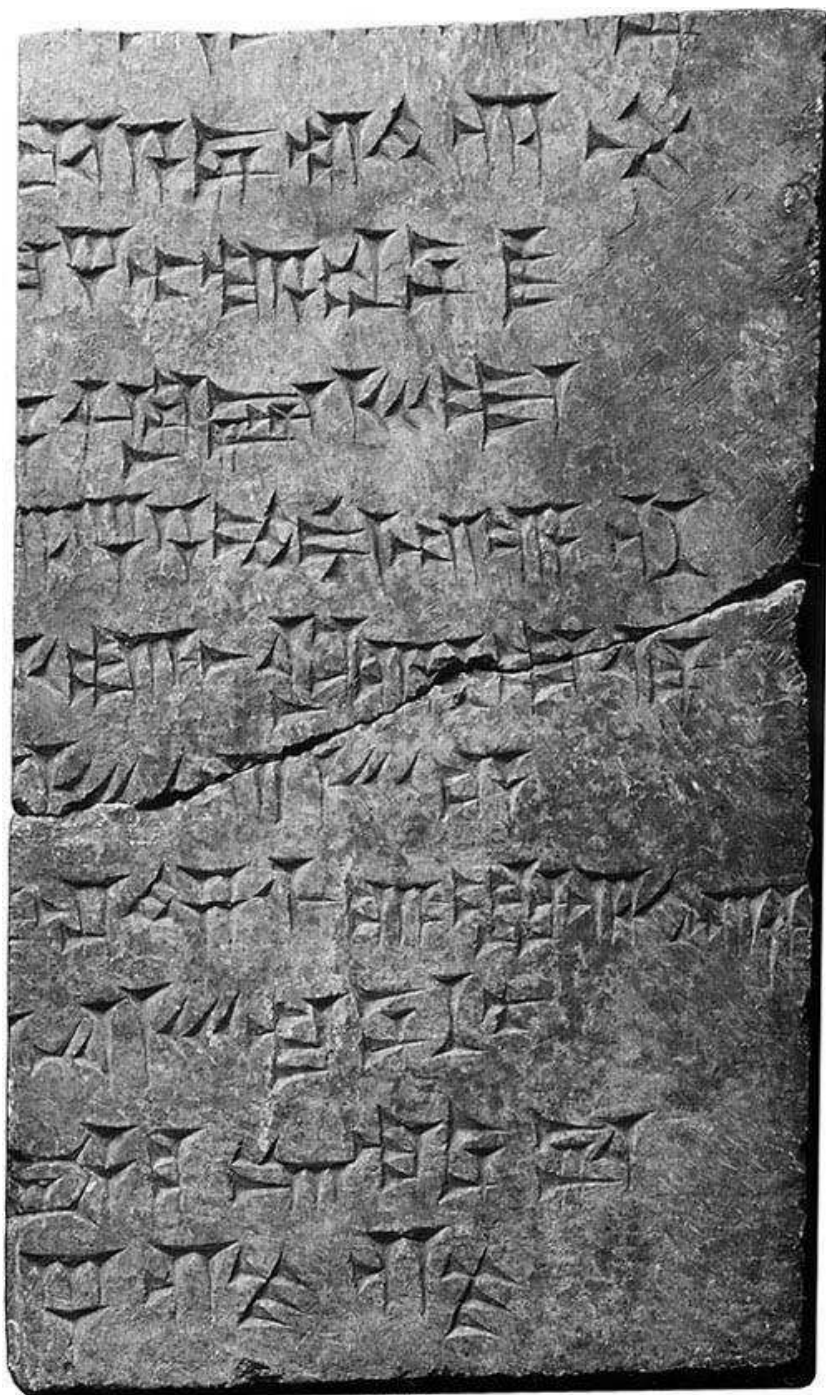
𐎶 𐎵 𐎶

Transliteratie: *Aš-šur*

Betekenis: Aššur, de stad, de god en later het Assyrische rijk.

Deze schrijfwijze verschijnt op duizenden koninklijke inscripties, administratieve documenten, tempelarchieven en diplomatieke teksten en behoort tot de meest voorkomende eigennamen binnen het Assyrische corpus.

MS 711

Royal inscription of Assurnasirpal II. Nimrod, Assyria, 883-859 BC

Illustratie 1. Spijkerschriftinscripties waarin de naam Aššur voorkomt en de archeologische resten van de oude hoofdstad.

Bron: The British Museum, Londen; Cuneiform Digital Library Initiative (CDLI); UNESCO World Heritage Centre (*Ashur/Qal'at Sherqat*).

Een fundamentele verandering vond plaats in de veertiende eeuw v.Chr., toen Assyrië zich onder koning Aššur-uballiṭ I ontwikkelde van een stadstaat tot een territoriale grootmacht. Deze politieke transformatie werd onmiddellijk zichtbaar in de officiële terminologie. Vanaf deze periode spreken de koninklijke inscripties niet langer uitsluitend over **ālu Aššur**, maar over **māt**

Aššur (𐎶 𐎠 𐎶 𐎶), letterlijk "**het land van Aššur**". Het Akkadische woord *māt* betekende "land", "territorium" of "koninkrijk" en gaf uitdrukking aan een fundamenteel nieuw staatsconcept. De identiteit van Assyrië werd niet langer uitsluitend verbonden met één stad, maar met een uitgestrekt gebied waarin uiteenlopende volken, steden en landschappen onder één centraal gezag werden samengebracht.

In spijkerschrift werd deze aanduiding meestal geschreven als:

𐎶 𐎠 𐎶 𐎶

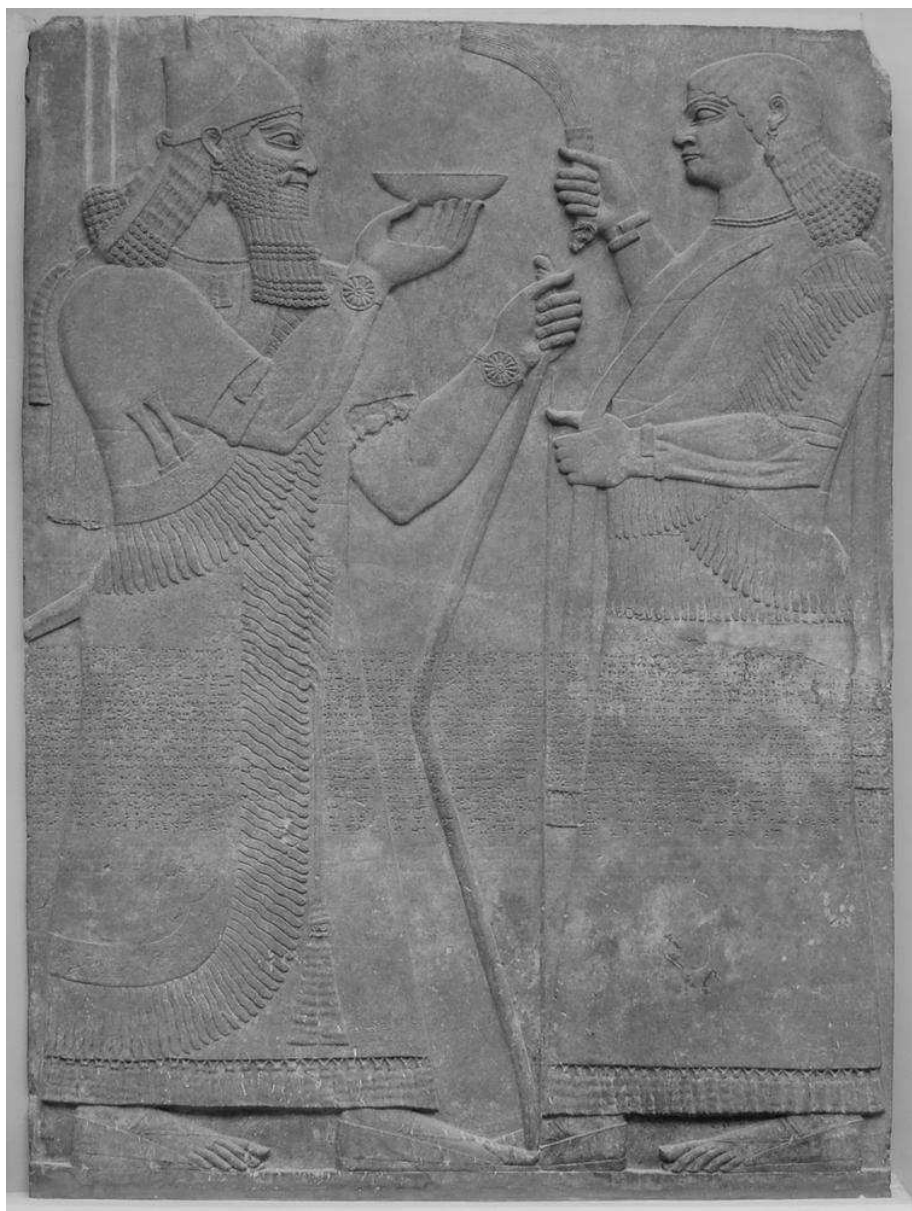
Transliteratie: *māt Aššur*

Vertaling: "Het land van Aššur."

Het eerste bekende gebruik van deze benaming dateert uit de regering van Aššur-uballiṭ I (ca. 1363–1328 v.Chr.), die algemeen wordt beschouwd als de stichter van het Midden-Assyrische Rijk. De verandering van *ālu* naar *māt* lijkt op het eerste gezicht slechts een administratieve nuance, maar weerspiegelt in werkelijkheid een diepgaande verschuiving in de politieke ideologie. De Assyrische staat definieerde zichzelf voortaan als een territoriale monarchie waarin de koning regeerde over provincies, grensgebieden en vazalstaten, terwijl de god Aššur als hoogste eigenaar van het gehele rijk werd beschouwd.

De religieuze betekenis van deze terminologie kan nauwelijks worden overschat. De god Aššur was vermoedelijk oorspronkelijk de vergoddelijkte personificatie van de stad zelf. In de Oud-Assyrische periode gold hij formeel als de werkelijke koning van Aššur. De menselijke vorsten noemden zich daarom niet *šarrum* ("koning"), maar droegen de bescheidener titel **išši'ak Aššur**, oftewel "**gouverneur van Aššur**". Daarmee erkenden zij dat hun gezag was afgeleid van de godheid en niet autonoom was. Pas toen Assyrië uitgroeide tot een uitgestrekt rijk, kreeg de koning geleidelijk een universelere positie, terwijl de god Aššur niet langer uitsluitend werd vereerd als stadsgod, maar als de belichaming van het gehele Assyrische rijk en de goddelijke legitimatie van zijn expansie.

Illustratie 2. Koninklijke inscripties uit de tijd van Aššur-uballiṭ I en de gevleugelde afbeelding van de god Aššur.

Bron: The British Museum, Londen; Louvre Museum, Parijs; Vorderasiatisches Museum, Berlijn.

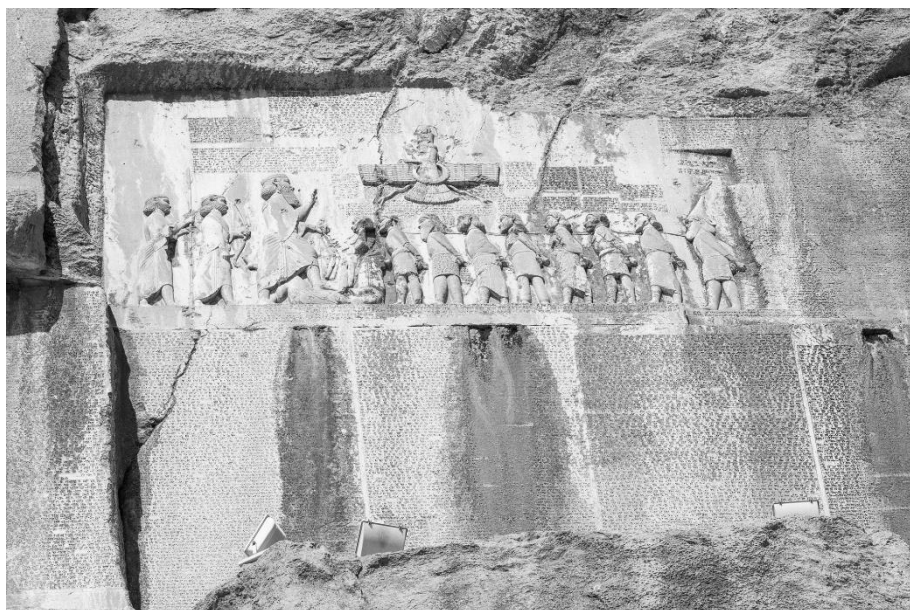
De naam Assyrië kreeg in de eeuwen daarna een opmerkelijke internationale verspreiding. Toen Griekse reizigers en historici vanaf de eerste helft van het eerste millennium v.Chr. kennismaakten met het Nabije Oosten, namen zij de

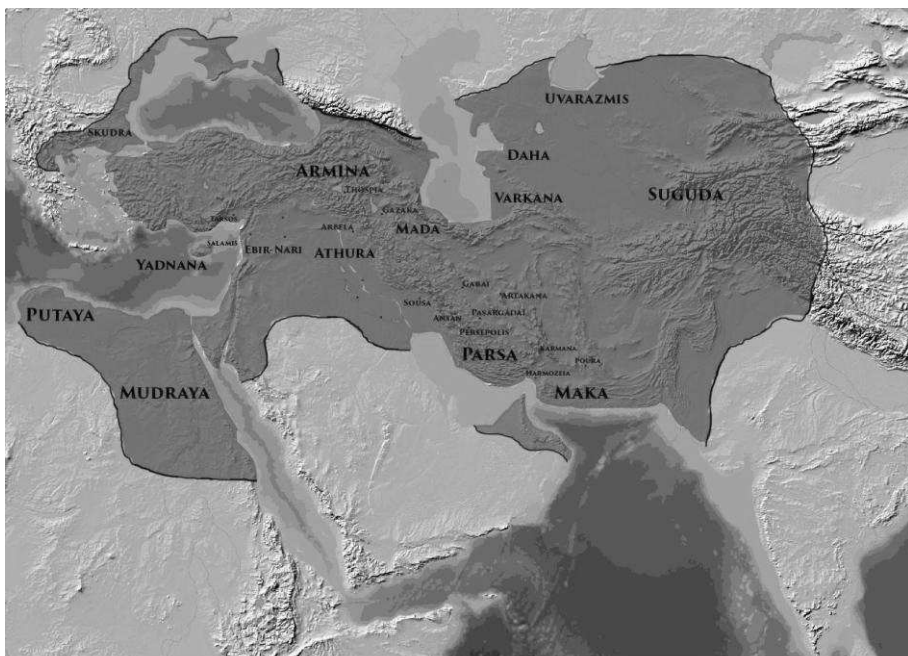
inheemse benaming over en pasten deze aan hun eigen taal aan. Zo ontstond het Griekse **Ἀσσυρία (Assuría)**, waaruit uiteindelijk de moderne naam **Assyrië** is voortgekomen. De oudste bekende Griekse auteur die deze vorm gebruikte was Herodotus in de vijfde eeuw v.Chr. Opmerkelijk is dat Griekse schrijvers tegelijkertijd ook de verkorte naam **Syrië** gebruikten. In hun geografische beschrijvingen verwees *Assyrië* meestal naar Mesopotamië, terwijl *Syrië* de Levant aanduidde. Voor de bevolking van het Nabije Oosten bestond een dergelijk scherp onderscheid echter nauwelijks. Aramese en Syrische bronnen gebruikten beide benamingen vaak naast elkaar als aanduiding voor hetzelfde culturele gebied.

Sinds de zeventiende eeuw hebben taalkundigen uitvoerig gedebatteerd over de relatie tussen de woorden **Assyrië** en **Syrië**. Tegenwoordig bestaat onder specialisten vrijwel volledige overeenstemming dat beide namen uiteindelijk teruggaan op het Akkadische **Aššur**. In Neo-Assyrische Luwische en Aramese inscripties wordt de verkorte vorm **Sur** of **Syria** reeds gebruikt als synoniem voor Assyrië. De Grieken namen deze reeds bestaande uitspraak over en introduceerden haar in de mediterrane wereld. Daarmee zijn de moderne namen *Syrië* en *Assyrië* geen toevallige gelijkenissen, maar twee historische varianten van dezelfde oorspronkelijke Akkadische naam.

Ook de opeenvolgende wereldrijken die na de val van Assyrië over Mesopotamië heersten, bleven de oude naam gebruiken. Binnen het Achaemenidische Perzische Rijk werd de provincie officieel aangeduid als **Aθūrā (Athura)**. Deze Oud-Perzische benaming is rechtstreeks afgeleid van **Aššur** en toont aan dat de herinnering aan het Assyrische rijk nog altijd levendig was. Tijdens de Sassanidische periode werd Zuid-Mesopotamië bekend als **Asōristān**, letterlijk "**het land van de Assyriërs**", terwijl delen van Noord-Mesopotamië werden aangeduid als **Āthōr** of **Atūria**. In de Syrische

christelijke traditie leeft deze naam voort als **ܐܬܗܘܪ (Āthor)**, een benaming die door Assyrische christenen nog steeds wordt gebruikt als historische aanduiding van hun vaderland.

Illustratie 3. De Oud-Perzische naam *Athura* op de Behistun-inscriptie, een Syrisch handschrift met de naam *Āthor* en de Achaemenidische provincie Athura.

Bron: UNESCO World Heritage Centre (Behistun Inscription); British Library Syriac Manuscripts; Encyclopaedia Iranica.

De uitzonderlijke continuïteit van de naam Aššur illustreert hoe sterk de Assyrische identiteit was verankerd in taal, religie en collectief geheugen. Terwijl dynastieën kwamen en gingen, hoofdsteden werden verwoest en nieuwe rijken de politieke macht overnamen, bleef de naam zelf bestaan. Zij veranderde van uitspraak en schrift, maar verloor nooit haar historische betekenis. Van het

Akkadische Aššur (𒂗 𒍪 𒌷) via het Oud-Perzische **Athura**, het Griekse **Assuría**, het Syrische **Āthor** en uiteindelijk het moderne **Assyrië** loopt een vrijwel ononderbroken traditie die meer dan vier millennia omspannt. Daarmee vormt de naam niet alleen een geografische aanduiding, maar tevens een levend monument van culturele continuïteit. Zij verbindt de eerste stad aan de Tigris met de hedendaagse Assyrische gemeenschappen, die ondanks oorlogen, migratie en diaspora hun historische identiteit en taal tot op de dag van vandaag hebben weten te behouden.

Literatuur

Beaulieu, P.-A. *A History of Babylon, 2200 BC–AD 75*. Wiley-Blackwell, 2018.

Frahm, E. *Assyria: The Rise and Fall of the World's First Empire*. New York: Basic Books, 2023.

Grayson, A. K. *Assyrian Royal Inscriptions*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Radner, K. *Ancient Assyria: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2015.

Parpola, S. *The Correspondence of Sargon II*. State Archives of Assyria. Helsinki University Press.

Postgate, J. N. *Early Mesopotamia: Society and Economy at the Dawn of History*. Routledge, 1992.

The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CAD).

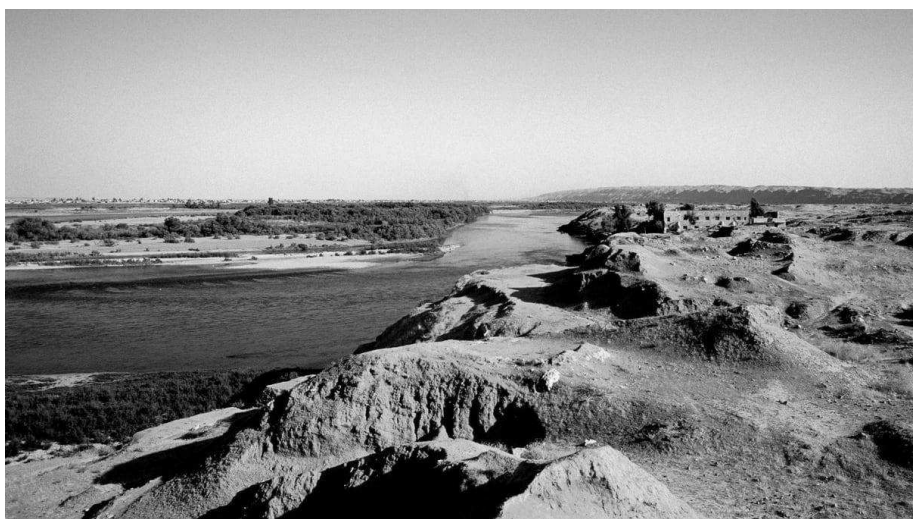
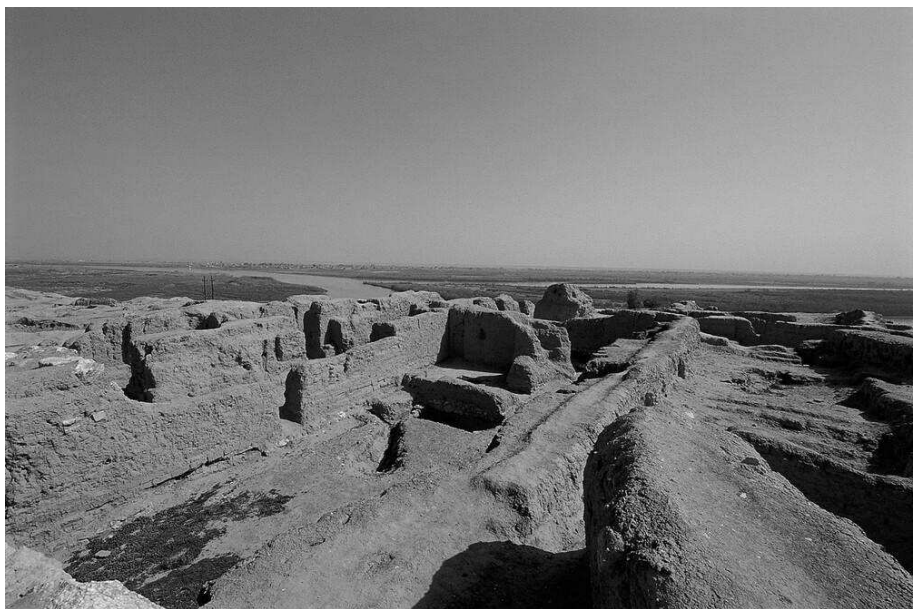
The Cuneiform Digital Library Initiative (CDLI).

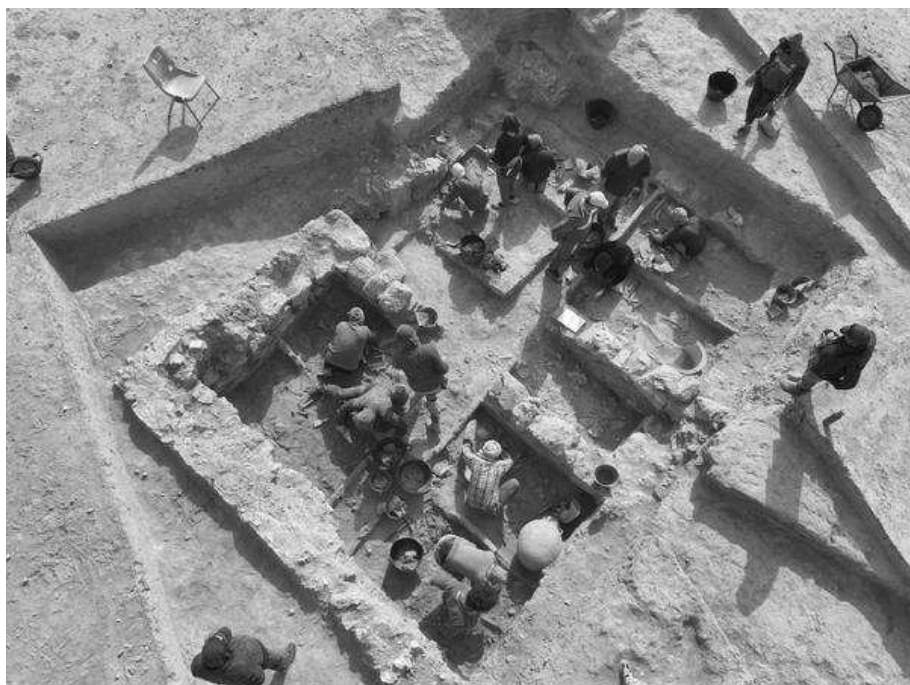
UNESCO World Heritage Centre. *Ashur (Qal'at Sherqat)*.

DE VROEG-ASSYRISCHE PERIODE: DE OORSPRONG VAN AŠŠUR EN HET ONTSTAAN VAN EEN BESCHAVING

De geschiedenis van Assyrië begint eeuwen voordat het land als zelfstandig koninkrijk op de politieke kaart van het Oude Nabije Oosten verschijnt. Lang voordat koningen als Puzur-Aššur I, Aššur-uballit I of Tiglat-Pileser III hun naam in het spijkerschrift lieten vereeuwigen, ontwikkelde zich aan de westelijke oever van de Tigris een nederzetting die zou uitgroeien tot een van de meest invloedrijke steden uit de wereldgeschiedenis. Deze vroegste ontwikkelingsfase, die door historici wordt aangeduid als de **Vroeg-Assyrische periode**, omvat de eeuwen voorafgaand aan de stichting van het onafhankelijke Assyrische koninkrijk rond 2025 v.Chr. Het betreft een lange periode waarin Aššur nog geen wereldrijk vormde, maar geleidelijk de culturele, religieuze en economische fundamenteën ontwikkelde waarop later de Assyrische beschaving zou worden gebouwd. Hoewel de archeologische en tekstuele bronnen uit deze vroege eeuwen schaars zijn, maken zij duidelijk dat de oorsprong van Assyrië niet plotseling ontstond, maar het resultaat was van een langdurig proces van bevolkingsmigratie, culturele vermenging, religieuze ontwikkeling en politieke afhankelijkheid van de grote rijken in Zuid-Mesopotamië.

De vroegste archeologische sporen van bewoning op de locatie van Aššur dateren uit de Vroegdynastieke periode, omstreeks 2600 v.Chr., maar de geschiedenis van de plaats reikt vrijwel zeker veel verder terug. Het gebied langs de middenloop van de Tigris was reeds duizenden jaren daarvoor bewoond door landbouwgemeenschappen die profiteerden van vruchtbare rivierterrassen, natuurlijke handelsroutes en de nabijheid van de uitlopers van het Zagrosgebergte. In vergelijking met nabijgelegen steden, zoals Nineveh, waarvan de bewoningsgeschiedenis teruggaat tot het zevende millennium v.Chr., was Aššur aanvankelijk een relatief jonge nederzetting. Toch bezat de locatie een strategische betekenis die haar toekomstige ontwikkeling zou bepalen. Zij lag op het kruispunt van handelsverbindingen tussen Zuid-Mesopotamië, Anatolië, Syrië en de Iraanse hooglanden, waardoor goederen, ideeën, technologieën en religieuze tradities elkaar hier voortdurend ontmoetten. Deze geografische positie maakte Aššur tot een natuurlijke schakel tussen verschillende culturele werelden en legde de basis voor haar latere economische en politieke betekenis.

Illustratie 1. De archeologische resten van Aššur aan de westelijke oever van de Tigris en het landschap waarin de stad zich ontwikkelde.

Bron: UNESCO World Heritage Centre (*Ašbur (Qal'at Sberqat)*); Deutsches Archäologisches Institut (DAI); Wikimedia Commons (CC BY-SA).

De bevolking van het vroege Aššur weerspiegelde de etnische en culturele diversiteit die kenmerkend was voor Noord-Mesopotamië. Archeologisch onderzoek wijst erop dat de eerste bewoners behoorden tot een gemengde gemeenschap waarin zowel Hurriërs als Semitisch sprekende bevolkingsgroepen vertegenwoordigd waren. De Hurriërs hadden zich reeds vroeg gevestigd in de bergachtige gebieden van Noord-Mesopotamië en Syrië en oefenden gedurende lange tijd invloed uit op de religieuze en materiële cultuur van de regio. Vanaf het derde millennium v.Chr. vestigden zich daarnaast steeds meer Semitisch sprekende gemeenschappen in Noord-Mesopotamië. Deze bevolkingsgroepen, die later zouden uitgroeien tot de Akkadiërs, Babyloniërs en Assyriërs, brachten hun eigen taal, religieuze tradities en sociale structuren mee. De archeologische gegevens suggereren niet zozeer een abrupte verdringing van de oorspronkelijke bevolking als wel een geleidelijk proces van integratie, waarbij verschillende culturele tradities samensmolten tot een nieuwe regionale identiteit. Juist deze langdurige wisselwerking verklaart waarom de latere Assyrische beschaving tegelijkertijd duidelijke Akkadische, Sumerische en Hurritische kenmerken vertoont.

Religie vormde vanaf het begin het hart van deze vroege gemeenschap. Nog voordat de god Aššur zijn prominente plaats binnen het Assyrische pantheon innam, was de nederzetting vermoedelijk een belangrijk cultuscentrum van de godin Ištar. Deze godin, die elders in Mesopotamië bekendstond als Inanna, belichaamde vruchtbaarheid, seksualiteit, oorlog en koninklijke macht. Haar cultus behoorde tot de oudste religieuze tradities van het Nabije Oosten en speelde een centrale rol in de legitimatie van politieke autoriteit. Tempels waren niet uitsluitend plaatsen van eredienst, maar tevens economische instellingen die landbouwgrond beheerden, ambachtslieden in dienst hadden en handelsactiviteiten organiseerden. De religieuze betekenis van Aššur ging daardoor al vroeg hand in hand met haar economische ontwikkeling.

De naam **Aššur** verschijnt pas tijdens de Akkadische periode in de geschreven bronnen. Vóór die tijd is het mogelijk dat de nederzetting bekend stond onder de naam **Baltil**, een benaming die in latere Assyrische teksten werd gebruikt voor het oudste gedeelte van de stad. Hoewel absolute zekerheid ontbreekt, weerspiegelt deze dubbele naamgeving een bekend verschijnsel binnen de Mesopotamische geschiedenis, waarbij oudere plaatsnamen bleven voortbestaan naast nieuwe religieuze en politieke benamingen. De overgang van Baltil naar Aššur markeert meer dan een eenvoudige naamsverandering; zij weerspiegelt de geleidelijke vergoddelijking van de stad zelf. In de Mesopotamische wereld konden steden worden beschouwd als de aardse

manifestatie van hun beschermgod. In het geval van Aššur voltrok zich uiteindelijk het omgekeerde proces: de stad werd gepersonifieerd als een godheid, waarna deze god uitgroeide tot de nationale god van het Assyrische volk.

In het spijkerschrift werd de naam geschreven als:

Transliteratie: *Aš-šur*

Deze schrijfwijze verwees tegelijkertijd naar de stad, de godheid en later het gehele Assyrische rijk. Deze uitzonderlijke samensmelting van religie, geografie en staatsidee zou gedurende de gehele Assyrische geschiedenis behouden blijven en vormt een van de meest karakteristieke kenmerken van de Assyrische politieke ideologie.

Illustratie 2. De godin Ištar, de naam Aššur in spijkerschrift en een reconstructie van een vroeg-Mesopotamische tempel.

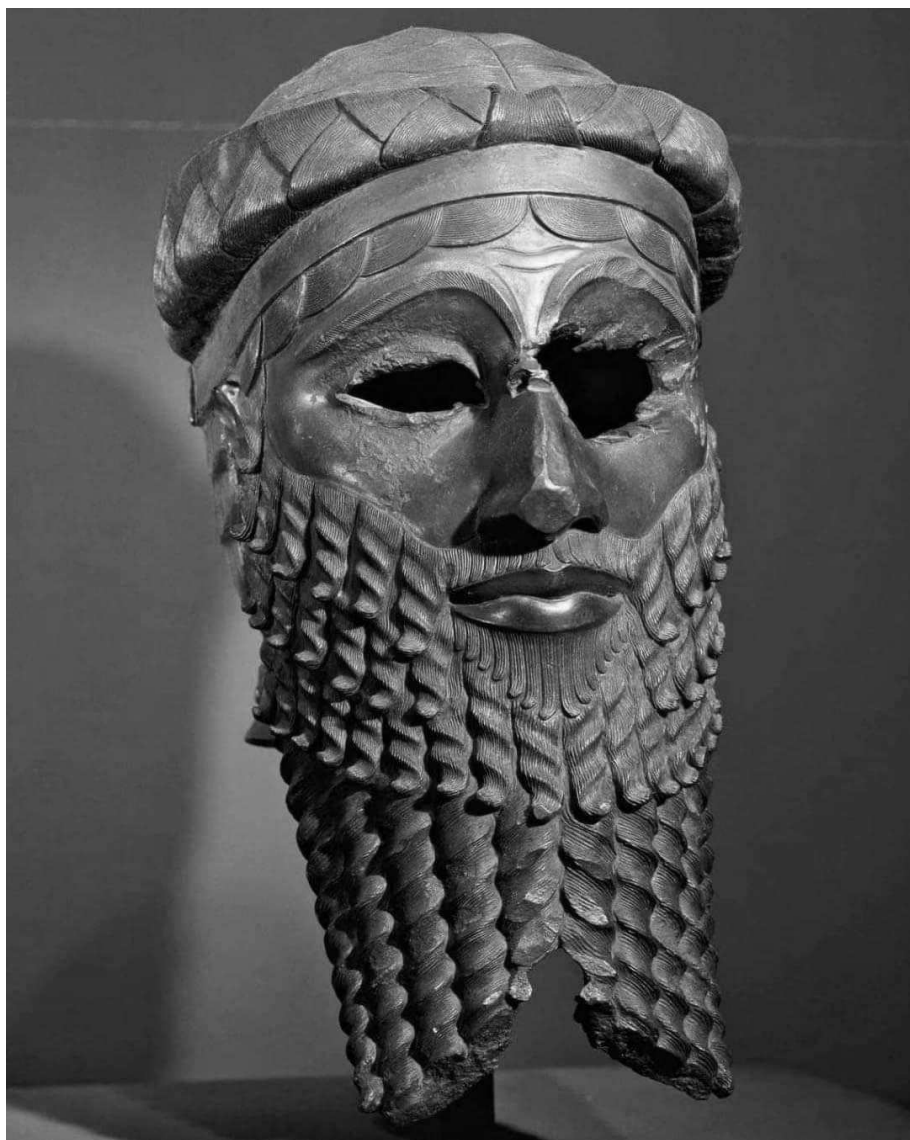
Bron: The British Museum, Londen; Louvre Museum, Parijs; Cuneiform Digital Library Initiative (CDLI).

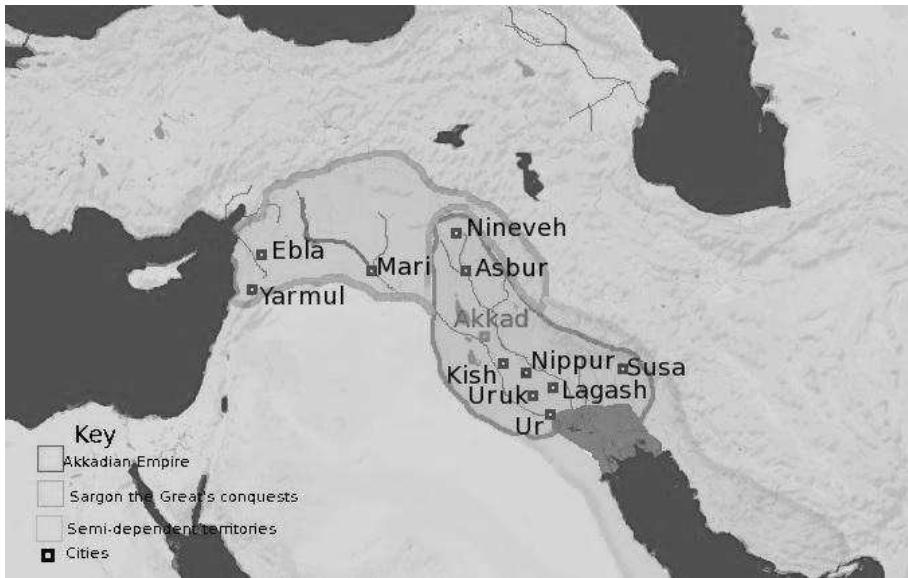
Gedurende de gehele Vroeg-Assyrische periode bleef Aššur politiek afhankelijk van de grote mogendheden die elkaar in Zuid-Mesopotamië opvolgden. Er bestaat vooralsnog geen overtuigend archeologisch of tekstueel bewijs dat de stad vóór het begin van het tweede millennium v.Chr. een volledig onafhankelijke staat vormde. Integendeel, de beschikbare bronnen laten zien dat Aššur deel uitmaakte van de voortdurend wisselende machtsverhoudingen die het Mesopotamische landschap kenmerkten. Tijdens de Vroegdynastieke periode stond de stad vermoedelijk onder invloed van de Sumerische stad Kish, een van de oudste politieke centra van Zuid-Mesopotamië. Deze invloed manifesteerde zich niet alleen in bestuurlijke structuren, maar ook in religieuze gebruiken, administratieve technieken en de verspreiding van het spijkerschrift. De culturele uitstraling van Sumer bereikte daarmee ook de noordelijke gebieden langs de Tigris en vormde een belangrijk fundament voor de latere ontwikkeling van de Assyrische schriftcultuur.

De opkomst van het Akkadische Rijk onder Sargon van Akkad betekende een nieuwe fase in de geschiedenis van Aššur. Vanaf de vierentwintigste eeuw v.Chr. werd de stad opgenomen in het eerste grote territoriale rijk van de wereldgeschiedenis en fungeerde zij als administratief centrum voor Noord-

Mesopotamië. Juist in deze periode verspreidde het Akkadisch zich als bestuurstaal over grote delen van het Nabije Oosten. De latere Assyrische koningen beschouwden deze eeuwen als een gouden tijdperk waarin orde, welvaart en politieke eenheid de regio kenmerkten. Deze waardering blijkt uit koninklijke inscripties waarin Sargon en Naram-Sîn eeuwen later nog steeds met bewondering werden genoemd. Het Akkadische Rijk leverde niet alleen een bestuurlijk voorbeeld, maar introduceerde tevens een imperiale ideologie waarin de koning zichzelf presenteerde als universele heerser over de vier windstreken. Deze gedachte zou later een fundamenteel onderdeel worden van de Assyrische koninklijke propaganda.

Na de val van Akkad kwam Aššur uiteindelijk onder het gezag van de Derde Dynastie van Ur, die tussen circa 2112 en 2004 v.Chr. een groot deel van Mesopotamië wist te verenigen. Binnen dit sterk gecentraliseerde Sumerische rijk fungeerde Aššur als een perifere provincie, bestuurd door lokale functionarissen die verantwoording aflegden aan het hof in Ur. Ondanks haar ondergeschikte positie profiteerde de stad van de economische stabiliteit en de administratieve verfijning van deze periode. Irrigatieprojecten, belastingregistraties, standaardisering van maten en gewichten en een uitgebreid ambtelijk apparaat droegen bij aan een verdere institutionele ontwikkeling van de stad. Tegelijkertijd groeide onder de lokale elite het besef van een eigen regionale identiteit, gevoed door de bijzondere positie van de god Aššur en de strategische ligging van de stad aan de noordelijke handelsroutes.

Illustratie 3. Het Akkadische Rijk, administratieve kleitabletten uit de Ur III-periode en de geografische positie van Aššur binnen de grote Mesopotamische rijken.

Bron: Iraq Museum; The British Museum, Londen; Oriental Institute, University of Chicago; Ancient World Mapping Center.

Aan het einde van de Ur III-periode veranderde het politieke landschap ingrijpend. De centrale macht in Zuid-Mesopotamië verzwakte onder druk van economische problemen, interne spanningen en invallen van Amoritische en Elamitische groepen. In de noordelijke provincies ontstond hierdoor ruimte voor lokale machthebbers om zich los te maken van het Sumerische gezag. Rond 2025 v.Chr. wist **Puzur-Aššur I** de onafhankelijkheid van Aššur te vestigen en een dynastie te stichten die de basis zou vormen voor het Oud-Assyrische koninkrijk. Daarmee eindigde de Vroeg-Assyrische periode en begon een nieuw hoofdstuk waarin de stad zich ontwikkelde van regionale handelsnederzetting tot een zelfstandige staat met een eigen politieke, economische en religieuze identiteit.

Terugkijkend vormt de Vroeg-Assyrische periode geen onbeduidende voorgeschiedenis, maar juist de cruciale fase waarin de fundamenteën van de Assyrische beschaving werden gelegd. In deze eeuwen ontstond de heilige status van Aššur, ontwikkelde zich de cultus van de nationale god, werd het spijkerschrift geïntegreerd in het lokale bestuur en groeide de stad uit tot een economisch knooppunt tussen Noord- en Zuid-Mesopotamië. De latere militaire successen, de indrukwekkende bureaucratie en de wereldwijde invloed van het Nieuw-Assyrische Rijk waren slechts mogelijk omdat deze vroege

generaties gedurende vele eeuwen de culturele, religieuze en bestuurlijke basis hadden gelegd waarop een van de grootste beschavingen uit de Oudheid zou verrijzen.

Literatuur

- Beaulieu, P.-A. *A History of Babylon, 2200 BC–AD 75*. Wiley-Blackwell, 2018.
- Frahm, E. *Assyria: The Rise and Fall of the World's First Empire*. Basic Books, 2023.
- Liverani, M. *The Ancient Near East: History, Society and Economy*. Routledge, 2014.
- Postgate, J. N. *Early Mesopotamia: Society and Economy at the Dawn of History*. Routledge, 1992.
- Radner, K. *Ancient Assyria: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2015.
- The Cuneiform Digital Library Initiative (CDLI).
- UNESCO World Heritage Centre. *Ashur (Qal'at Sherqat)*.

De vroegste bewoning van Aššur: van neolithisch landschap tot heilige stad

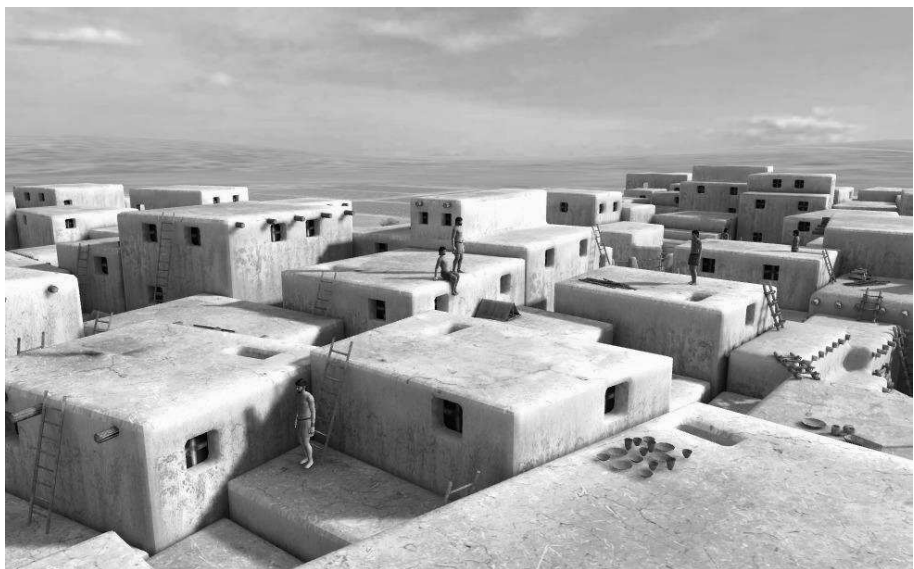
De geschiedenis van Aššur begint duizenden jaren voordat de stad uitgroeide tot het politieke en religieuze hart van het Assyrische rijk. De oorsprong van deze nederzetting ligt diep verankerd in de prehistorie van Noord-Mesopotamië, waar zich vanaf het zevende millennium v.Chr. een netwerk van agrarische gemeenschappen ontwikkelde dat de basis vormde voor de latere stedelijke beschavingen. In de vruchtbare valleien langs de bovenloop van de Tigris ontstonden dorpen waarin landbouw, veeteelt en ambachtelijke productie geleidelijk een steeds complexere samenleving mogelijk maakten. Deze ontwikkeling verliep niet geïsoleerd, maar maakte deel uit van een bredere culturele transformatie die zich uitstreckte over geheel Noord-Mesopotamië en uiteindelijk zou leiden tot de vorming van de eerste steden. Aššur was daarom geen plotselinge stichting, maar het eindpunt van een langdurig proces waarin duizenden jaren van menselijke bewoning, technologische innovatie en religieuze traditie samenkwamen.

De vroegste landbouwgemeenschappen in de regio behoren tot de **Hassuna-cultuur**, die tussen ongeveer 6300 en 5800 v.Chr. grote delen van Noord-Irak beheerste. Deze cultuur wordt beschouwd als een van de eerste volledig agrarische samenlevingen van Mesopotamië. De bewoners leefden in rechthoekige lemen huizen, verbouwden graansoorten zoals emmertarwe en gerst en hielden schapen, geiten en runderen. Archeologische opgravingen tonen aan dat deze gemeenschappen niet uitsluitend afhankelijk waren van landbouw, maar tevens beschikten over gespecialiseerde ambachtslieden die aardewerk vervaardigden, stenen werktuigen produceerden en handelscontacten onderhielden met naburige nederzettingen. Hoewel de nederzettingen uit deze periode relatief klein waren, ontstonden reeds de eerste vormen van sociale organisatie waarin religieuze rituelen, gemeenschappelijke opslagplaatsen en collectieve besluitvorming een centrale plaats innamen. De culturele tradities die tijdens de Hassuna-periode ontstonden zouden eeuwenlang voortleven en vormden het fundament waarop latere stedelijke culturen zich ontwikkelden.

De locatie waarop later Aššur zou verrijzen maakte reeds vroeg deel uit van dit dynamische landschap. De westelijke oever van de Tigris bood een combinatie van natuurlijke voordelen die elders slechts zelden gezamenlijk voorkwamen. De rivier vormde een betrouwbare bron van drinkwater, visserij en transport, terwijl de omliggende plateaus geschikt waren voor akkerbouw en veeteelt. Bovendien liep door dit gebied een van de belangrijkste noord-zuidverbindingen van Mesopotamië, waardoor handelskaravanen vanuit Anatolië, Syrië en de Zagros gemakkelijk de zuidelijke steden konden bereiken. De latere betekenis van Aššur als handelscentrum was daardoor geen toevallig

gevolg van politieke ontwikkelingen, maar wortelde in een geografische ligging die reeds duizenden jaren aantrekkelijk was voor menselijke bewoning.

Illustratie 1. Aardewerk uit de Hassuna-cultuur, een reconstructie van een neolithisch dorp en het landschap langs de bovenloop van de Tigris waaruit later Aššur zou ontstaan.

Bron: Iraq Museum, Bagdad; British Museum, Londen; Metropolitan Museum of Art, New York.

De feitelijke stichting van Aššur wordt doorgaans geplaatst in de Vroegdynastieke periode, tussen circa 2900 en 2350 v.Chr., hoewel verschillende archeologen aannemen dat reeds vóór deze tijd een permanente nederzetting op dezelfde locatie bestond. Absolute zekerheid ontbreekt, omdat de oudste bewoningslagen grotendeels verborgen liggen onder de monumentale bouwprojecten van latere Assyrische koningen. Tijdens de bloeiperiode van het Nieuw-Assyrische Rijk werden paleizen, tempels en stadsmuren herhaaldelijk vernieuwd, waarbij oudere bebouwingslagen werden afgegraven of overschreven om stevige funderingen voor nieuwe monumenten aan te leggen. Hierdoor is een aanzienlijk deel van de vroegste geschiedenis letterlijk onder de latere stad verdwenen. De archeologische resten die wel zijn teruggevonden dateren hoofdzakelijk uit ongeveer 2600 tot 2500 v.Chr. en laten zien dat Aššur toen reeds een permanente nederzetting met monumentale architectuur was. Hoewel de omvang van de stad nog bescheiden was, wijzen de aanwezigheid van openbare gebouwen en religieuze complexen erop dat zij een regionale betekenis bezat die veel verder ging dan die van een eenvoudig landbouwdorp.

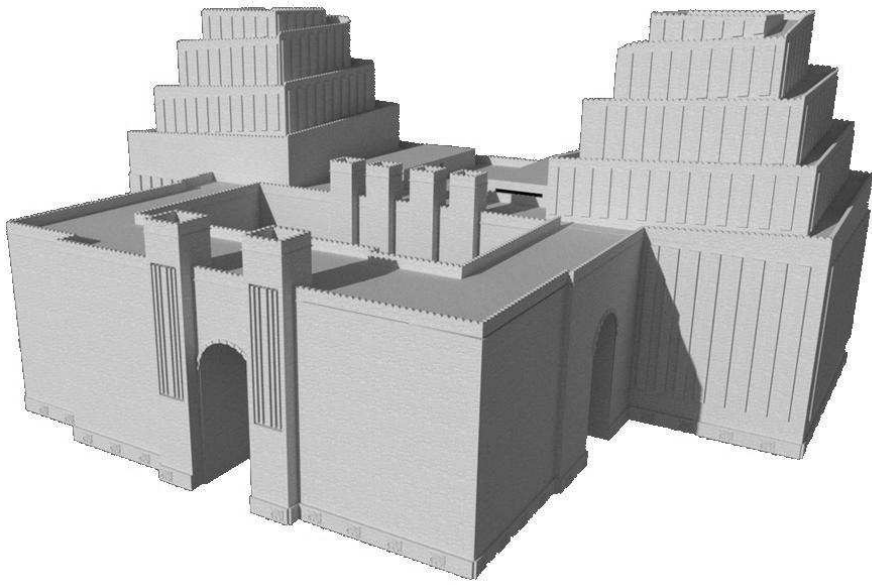
In vergelijking met Zuid-Mesopotamië is de archeologische documentatie van Noord-Mesopotamië aanzienlijk beperkter. Steden als Ur, Uruk, Eridu en Lagash hebben een vrijwel ononderbroken reeks opgravingslagen opgeleverd, terwijl veel noordelijke nederzettingen slechts fragmentarisch zijn onderzocht. Dit verschil heeft verschillende oorzaken. Enerzijds vonden de eerste grootschalige archeologische expedities vooral plaats in het zuiden, waar monumentale ruïnes reeds in de negentiende eeuw de aandacht trokken. Anderzijds hebben latere bouwactiviteiten in steden als Aššur veel van de oudste bewoningslagen vernietigd. Hierdoor blijft de reconstructie van de vroegste Assyrische geschiedenis grotendeels afhankelijk van indirect bewijs, zoals aardewerk, funderingen, losse inscripties en vergelijkingen met nabijgelegen nederzettingen.

Ondanks deze lacunes is duidelijk dat de omgeving van Aššur reeds in het derde millennium v.Chr. deel uitmaakte van een relatief sterk verstedelijkt landschap. De invloed van Zuid-Mesopotamië speelde hierbij een belangrijke rol. Terwijl in Sumer de eerste grote steden zich ontwikkelden tot centra van bestuur, religie en handel, verspreidden vergelijkbare institutionele modellen zich geleidelijk naar het noorden. Administratieve technieken, standaardisatie van maten en gewichten, tempelorganisatie en het gebruik van het spijkerschrift bereikten ook de gemeenschappen langs de Tigris. Aššur ontwikkelde zich

hierdoor niet geïsoleerd, maar groeide uit binnen een netwerk van culturele uitwisseling waarin noord en zuid voortdurend met elkaar verbonden waren.

Religie vormde vanaf het begin een bepalend element in de ontwikkeling van de stad. De aanwezigheid van monumentale tempels in de oudste archeologische lagen wijst erop dat Aššur reeds vroeg een belangrijk regionaal heiligdom was. Een tempel vereiste immers niet alleen gespecialiseerde priesters, maar ook ambachtslieden, landbouwgronden, opslagplaatsen, administrateurs en een bevolking die in staat was de cultus economisch te ondersteunen. De omvang van deze religieuze gebouwen maakt duidelijk dat rondom de tempels een nederzetting van aanzienlijke omvang moet hebben gelegen. De stad was daarmee veel meer dan een eenvoudige cultusplaats; zij functioneerde als religieus, economisch en sociaal centrum voor de omliggende regio.

De keuze voor de locatie van Aššur weerspiegelt een opmerkelijk inzicht in zowel defensieve als economische mogelijkheden. De stad werd gebouwd op een natuurlijke hoogte die uitkeek over de Tigris. Aan één zijde bood de rivier bescherming tegen aanvallers, terwijl aan een andere zijde een kanaal een extra verdedigingslinie vormde. Tegelijkertijd konden schepen de stad rechtstreeks bereiken en vormde de rivier een belangrijke verkeersader voor handel met andere Mesopotamische centra. Hoewel het gebied ten noorden van de kunstmatig geïrrigeerde landbouwgronden van Zuid-Mesopotamië relatief droog was, maakte de combinatie van rivierwater, lokale irrigatie en vruchtbare rivierterrassen een duurzame landbouw mogelijk. De ligging op het grensgebied tussen steppe en landbouwzone stelde de bewoners bovendien in staat zowel akkerbouw als veeteelt te combineren, een economische flexibiliteit die de stad gedurende haar verdere geschiedenis ten goede zou komen.

Illustratie 2. Reconstructies van de vroegste tempelcomplexen van Aššur en archeologische resten van de religieuze architectuur.

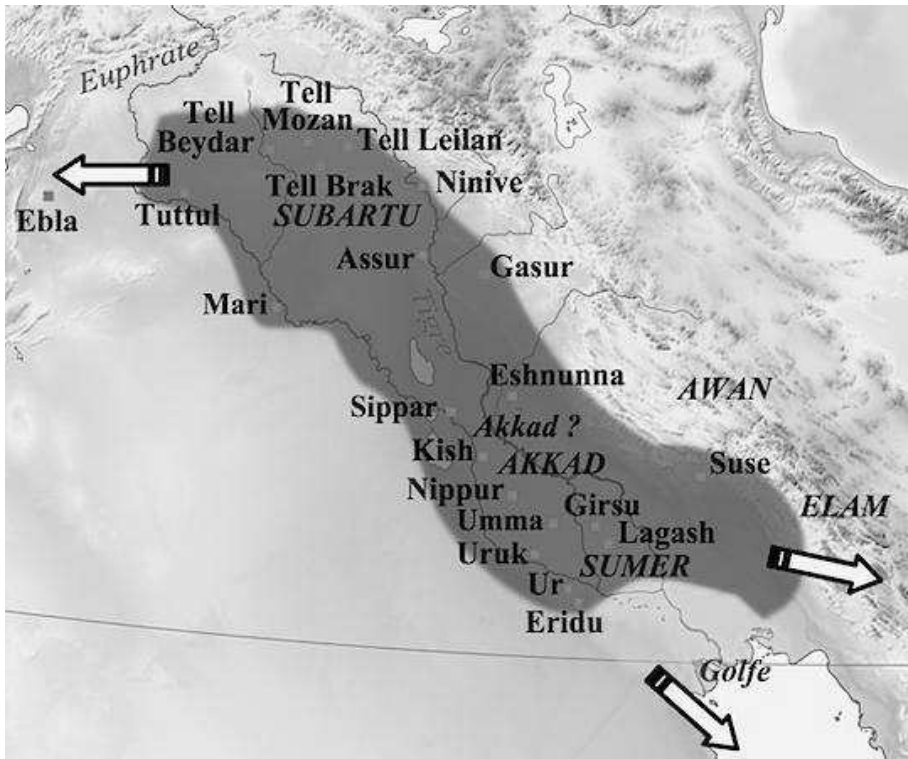
Bron: Deutsches Archäologisches Institut (DAI); British Museum; Oriental Institute, University of Chicago.

De oudste geschiedenis van Aššur wordt tevens weerspiegeld in de naam **Baltil** of **Baltila**, een benaming die door latere Assyrische koningen werd gebruikt om het oudste stadsdeel of een nog oudere nederzetting op dezelfde locatie aan te duiden. De naam heeft waarschijnlijk een Hurritische oorsprong en komt eveneens voor als persoonsnaam in de omgeving van Nuzi, een belangrijke Hurritische stad in Noord-Mesopotamië. Dat juist een Hurritische naam verbonden bleef aan het oudste deel van de stad onderstreept hoe sterk de vroege geschiedenis van Aššur werd beïnvloed door verschillende bevolkingsgroepen. De Assyrische identiteit ontstond niet in een cultureel vacuüm, maar ontwikkelde zich uit eeuwenlange interactie tussen Hurritische, Semitische en Sumerische tradities.

Interessant is dat de Nieuw-Babylonische koning Nabonidus, die bijna tweeduizend jaar later een historische inscriptie liet vervaardigen, Baltil aanduidde als de hoofdstad van het land **Subir**. Deze benaming, die ook voorkomt als **Subartu**, verwees oorspronkelijk naar het uitgestrekte gebied van Noord-Mesopotamië rondom Aššur. In de vroegste Mesopotamische teksten fungeerde Subartu als geografische aanduiding voor de noordelijke gebieden buiten het Sumerische kernland. Naarmate de politieke betekenis van Assyrië

groeide, verdween deze oudere naam echter geleidelijk uit het officiële gebruik. De Assyriërs identificeerden zich steeds nadrukkelijker met Aššur en lieten de oudere regionale benaming grotendeels los.

De verandering werd mede beïnvloed door de politieke ontwikkelingen tijdens het Oud-Babylonische Rijk. In deze periode werden grote aantallen krijgsgevangenen en slaven uit Noord-Mesopotamië naar Babylonië gedeporteerd. Hierdoor kreeg de term **Subariër** in Zuid-Mesopotamië een steeds negatievere betekenis en werd zij uiteindelijk vrijwel synoniem met "slaaf". Het is aannemelijk dat juist deze ongunstige connotatie ertoe bijdroeg dat de Assyriërs de oude naam Subartu lieten varen en zich uitsluitend identificeerden met Aššur, de naam die zowel hun hoofdstad, hun nationale god als hun politieke gemeenschap vertegenwoordigde. Daarmee werd de geografische identiteit van Noord-Mesopotamië geleidelijk vervangen door een veel krachtiger religieuze en staatskundige identiteit die uiteindelijk de basis zou vormen voor een van de grootste wereldrijken uit de Oudheid.

[illegible]

Illustratie 3. De regio Subartu, de stèle van Nabonidus en Hurritische voorwerpen uit Nuzi die de culturele achtergrond van het vroege Aššur illustreren.

Bron: British Museum, Londen; Penn Museum (University of Pennsylvania); Oriental Institute, University of Chicago.

De geschiedenis van de vroegste bewoning van Aššur laat zien dat de latere Assyrische beschaving niet plotseling ontstond door de stichting van een koninkrijk, maar het resultaat was van duizenden jaren culturele ontwikkeling. De overgang van neolithische landbouwgemeenschappen naar een religieus centrum, vervolgens naar een regionale stad en uiteindelijk naar de hoofdstad van een wereldrijk weerspiegelt een uitzonderlijk lange continuïteit. De ligging aan de Tigris, de aanwezigheid van monumentale tempels, de vermenging van Hurritische en Semitische tradities en de nauwe contacten met Zuid-Mesopotamië vormden gezamenlijk de bouwstenen van een beschaving die later een beslissende rol zou spelen in de politieke, religieuze en culturele geschiedenis van het Oude Nabije Oosten.

Literatuur

Beaulieu, P.-A. *A History of Babylon, 2200 BC–AD 75*. Wiley-Blackwell, 2018.

Frahm, E. *Assyria: The Rise and Fall of the World's First Empire*. Basic Books, 2023.

Liverani, M. *The Ancient Near East: History, Society and Economy*. Routledge, 2014.

Postgate, J. N. *Early Mesopotamia: Society and Economy at the Dawn of History*. Routledge, 1992.

Radner, K. *Ancient Assyria: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2015.

UNESCO World Heritage Centre. *Ašbur (Qal'at Sherqat)*.

Cuneiform Digital Library Initiative (CDLI).

Politieke ontwikkeling van het vroege Aššur: tussen afhankelijkheid en de vorming van een eigen identiteit

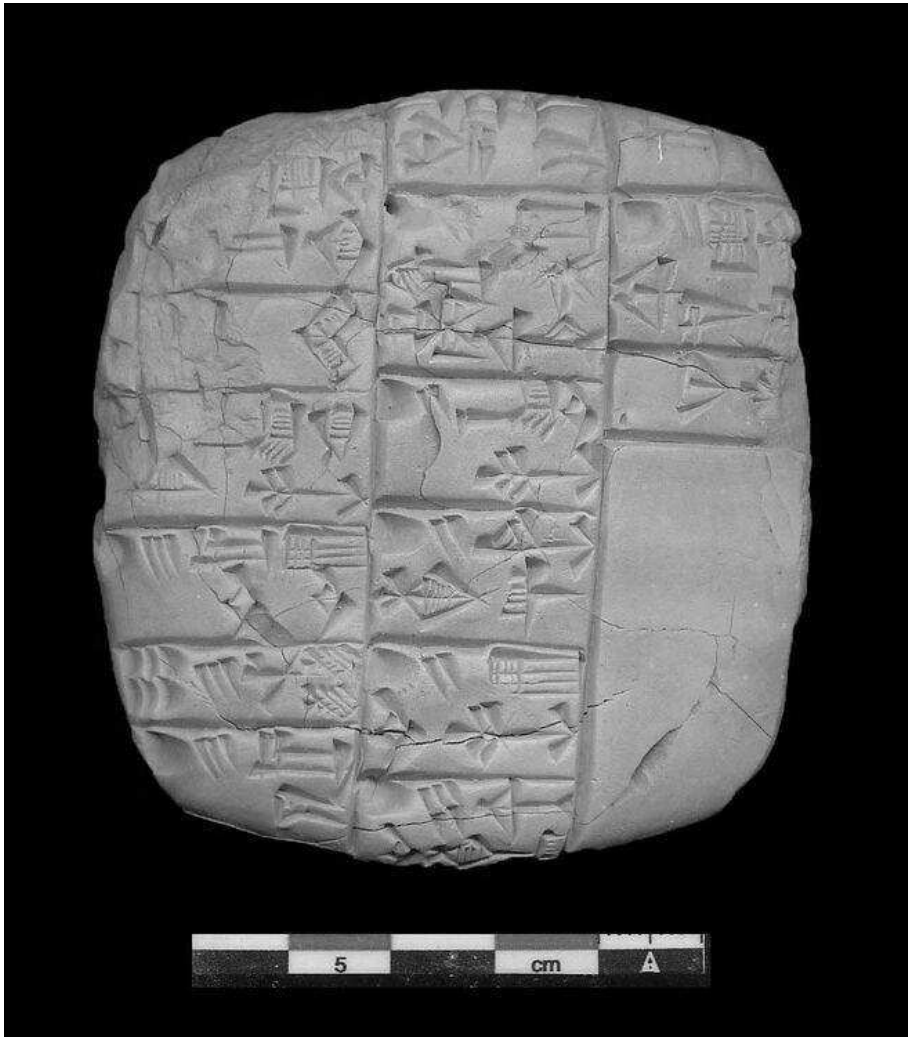
De vroegste politieke geschiedenis van Aššur wordt gekenmerkt door een langdurige periode van afhankelijkheid van de grote staten die zich in Zuid-Mesopotamië ontwikkelden. Anders dan latere Assyrische koningen in hun monumentale inscripties soms suggereerden, ontstond Assyrië niet als een zelfstandig koninkrijk dat vanaf zijn oorsprong een eigen politieke koers volgde. Gedurende vele eeuwen maakte Aššur deel uit van een voortdurend veranderend netwerk van regionale machtsverhoudingen waarin Sumerische stadstaten, het Akkadische Rijk en later de Derde Dynastie van Ur de politieke agenda bepaalden. De geschiedenis van deze vroege fase laat zien dat de latere Assyrische grootmacht haar oorsprong vond in een perifere gemeenschap die zich geleidelijk wist aan te passen aan de administratieve, economische en religieuze structuren van opeenvolgende wereldrijken. Juist deze eeuwen van politieke afhankelijkheid leverden de institutionele ervaring op die later de basis zou vormen voor de opmerkelijke bestuurskracht van het Assyrische rijk.

Tijdens de Vroegdynastieke periode, die ruwweg tussen 2900 en 2350 v.Chr. wordt gedateerd, bevond Aššur zich aan de noordelijke rand van de Sumerische invloedssfeer. De politieke macht in Mesopotamië lag in deze tijd voornamelijk bij de grote stadstaten van Zuid-Mesopotamië, waaronder Ur, Uruk, Lagash, Umma en vooral Kish. Hoewel deze steden zelden een duurzaam territoriaal rijk vormden, oefenden zij regelmatig een vorm van hegemonie uit over omliggende gebieden. Binnen de Mesopotamische politieke traditie bezat vooral Kish een bijzondere symbolische status. De titel "**Koning van Kish**" gold niet uitsluitend als aanduiding van de heerschappij over één stad, maar fungeerde als een ideologisch symbool van oppergezag over geheel Mesopotamië. Ook Aššur lijkt gedurende een bepaalde periode onder deze losse invloedssfeer te hebben gestaan. Deze afhankelijkheid betekende waarschijnlijk geen directe militaire bezetting, maar eerder een systeem van diplomatieke loyaliteit, economische samenwerking en religieuze verbondenheid waarin lokale elites hun autonomie grotendeels behielden zolang zij de overkoepelende machtsorde erkenden.

De invloed van Sumer beperkte zich niet tot de politieke sfeer. Via handelscontacten en administratieve uitwisseling bereikten talrijke innovaties ook Noord-Mesopotamië. Het gebruik van het spijkerschrift, de ontwikkeling van tempeladministraties, gestandaardiseerde maten en gewichten en een complexe economische boekhouding werden geleidelijk overgenomen door de gemeenschappen langs de Tigris. De vroege bestuurders van Aššur leerden hierdoor functioneren binnen een administratieve traditie die reeds eeuwen

eerder in Sumer was ontwikkeld. Veel van de organisatorische principes die later kenmerkend zouden worden voor het Assyrische staatsbestel vonden hun oorsprong dan ook niet in militaire expansie, maar in deze langdurige periode van culturele overdracht.

Illustratie 1. De stad Kish, een kaart van de Vroegdynastieke stadstaten en een administratief kleitablet uit de Sumerische periode.

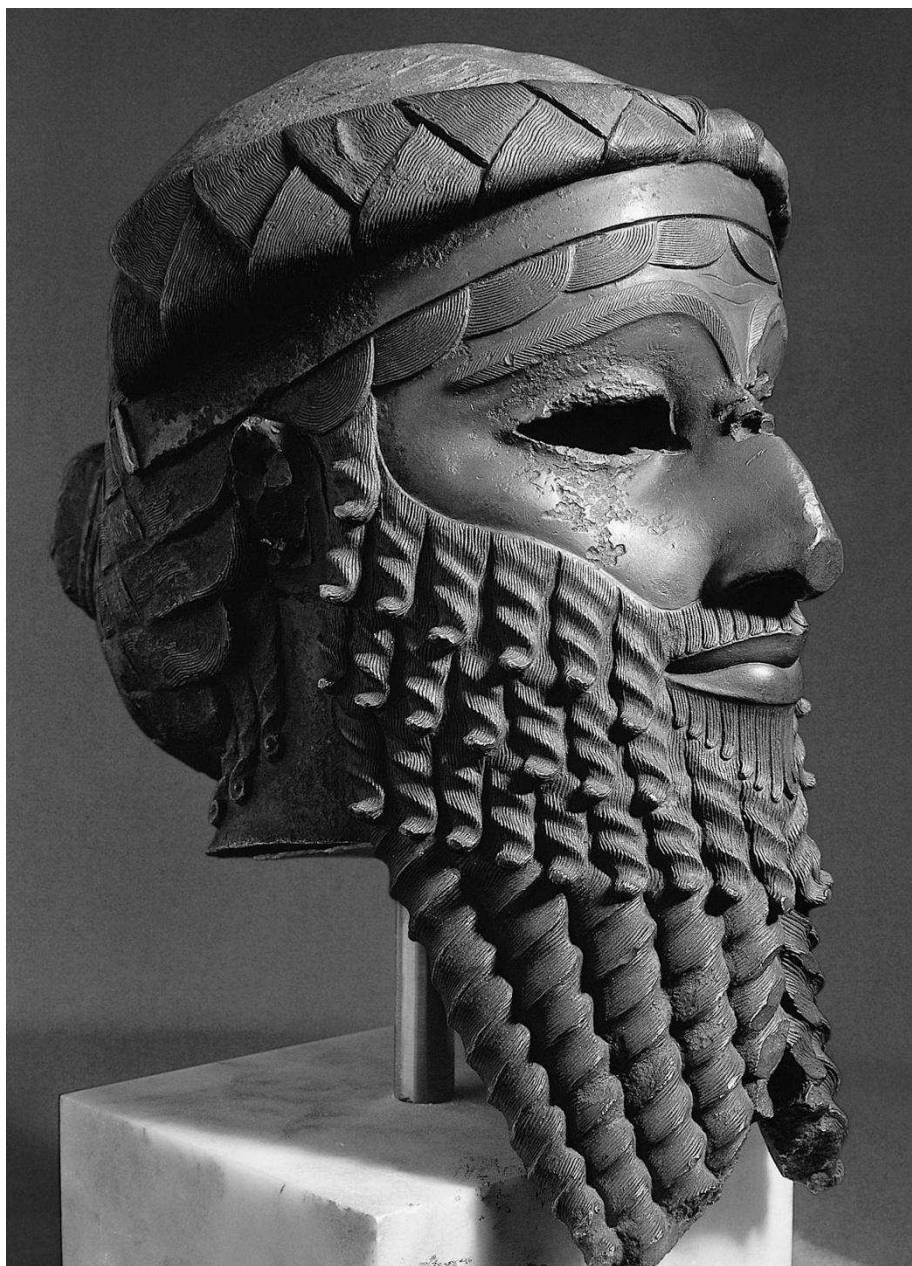
Bron: Oriental Institute, University of Chicago; The British Museum, Londen; Cuneiform Digital Library Initiative (CDLI).

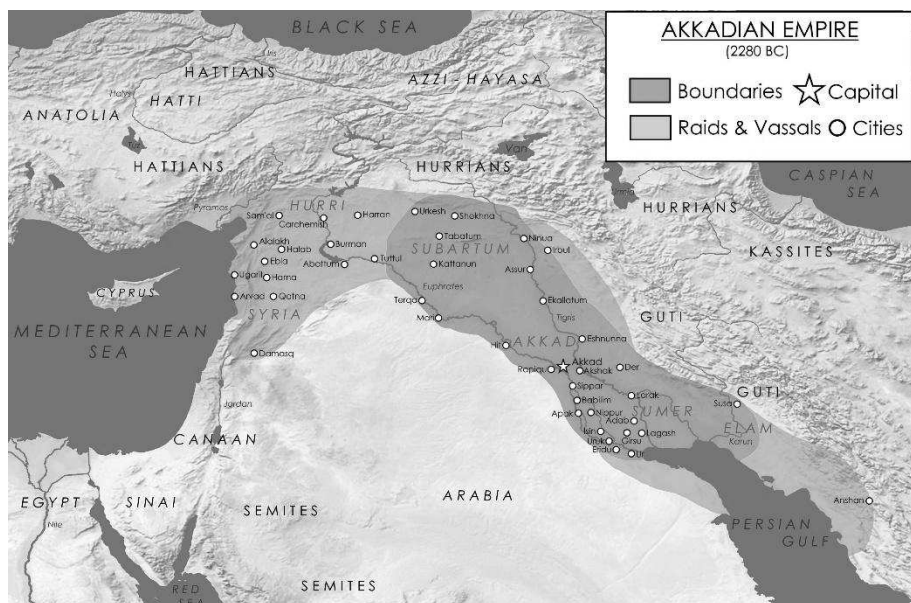
Een ingrijpende verandering trad op in de vierentwintigste eeuw v.Chr. met de opkomst van het **Akkadische Rijk** onder Sargon van Akkad. Voor het eerst in de geschiedenis van het Nabije Oosten slaagde één vorst erin een uitgestrekt territorium te verenigen dat zich uitstreckte van de Perzische Golf tot diep in Syrië. Binnen dit nieuwe politieke systeem kreeg Aššur een geheel andere functie dan tijdens de voorafgaande Sumerische hegemonieën. De stad werd opgenomen in een centraal bestuurd rijk en fungeerde als administratief

centrum voor Noord-Mesopotamië. Gouverneurs, belastinginners en militaire commandanten werden aangesteld om de noordelijke provincies namens het koninklijk hof te beheren. De opname van Aššur in het Akkadische staatsapparaat bracht een intensivering van handelscontacten, infrastructurele ontwikkeling en administratieve professionalisering met zich mee. De Akkadische taal, die nauw verwant was aan het latere Assyrisch, groeide uit tot de officiële bestuurstaal van het rijk en verdrong geleidelijk het Sumerisch uit veel administratieve contexten.

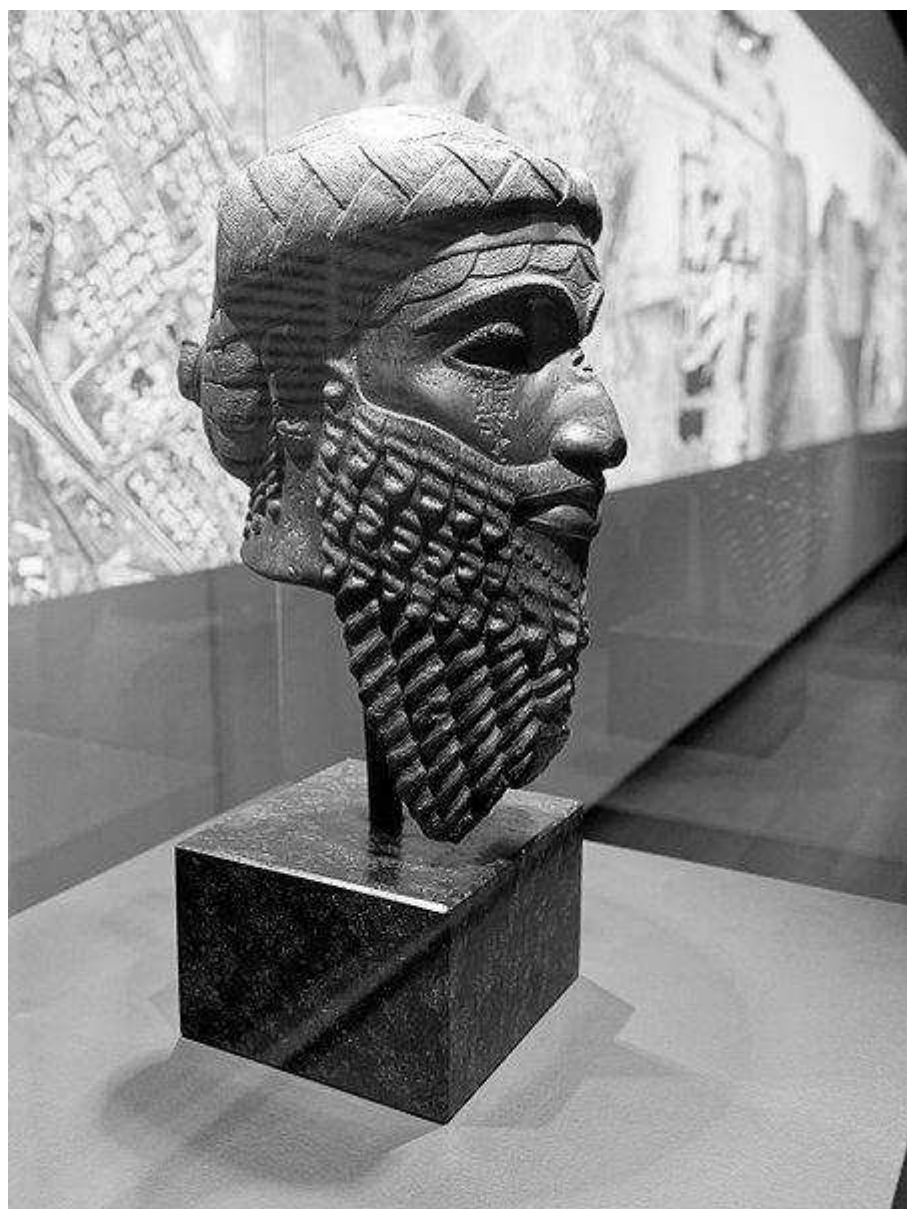
Voor de latere Assyriërs kreeg de Akkadische periode een bijna mythische betekenis. Koningen uit het eerste millennium v.Chr. verwezen regelmatig naar Sargon en Naram-Sîn als voorbeelden van universeel koningschap en militaire grootheid. Hun veroveringen werden beschouwd als het begin van een imperiale traditie waarin de koning niet slechts heerste over één stad, maar over de gehele bekende wereld. Deze historische herinnering speelde een belangrijke rol in de zelfpresentatie van de Nieuw-Assyrische koningen, die zich zagen als erfgenamen van de Akkadische heersers. De politieke ideologie van het Assyrische rijk bouwde daardoor voort op een traditie die reeds meer dan duizend jaar oud was.

Ook economisch betekende de Akkadische periode een belangrijke impuls voor Aššur. De stad profiteerde van haar strategische ligging aan de handelsroutes tussen Anatolië, Syrië en Zuid-Mesopotamië. Metaalertsen, hout, natuursteen en luxegoederen bereikten via de noordelijke routes de hoofdsteden van het rijk, terwijl landbouwproducten, textiel en ambachtelijke goederen vanuit het zuiden naar Noord-Mesopotamië werden vervoerd. Aššur ontwikkelde zich hierdoor tot een regionaal distributiecentrum waarvan de betekenis veel groter was dan haar omvang deed vermoeden.

Illustratie 2. Het Akkadische Rijk, het beroemde bronzen hoofd van Sargon van Akkad en een administratief document uit de Akkadische periode.

Bron: Iraq Museum, Bagdad; The British Museum, Londen; Oriental Institute, University of Chicago.

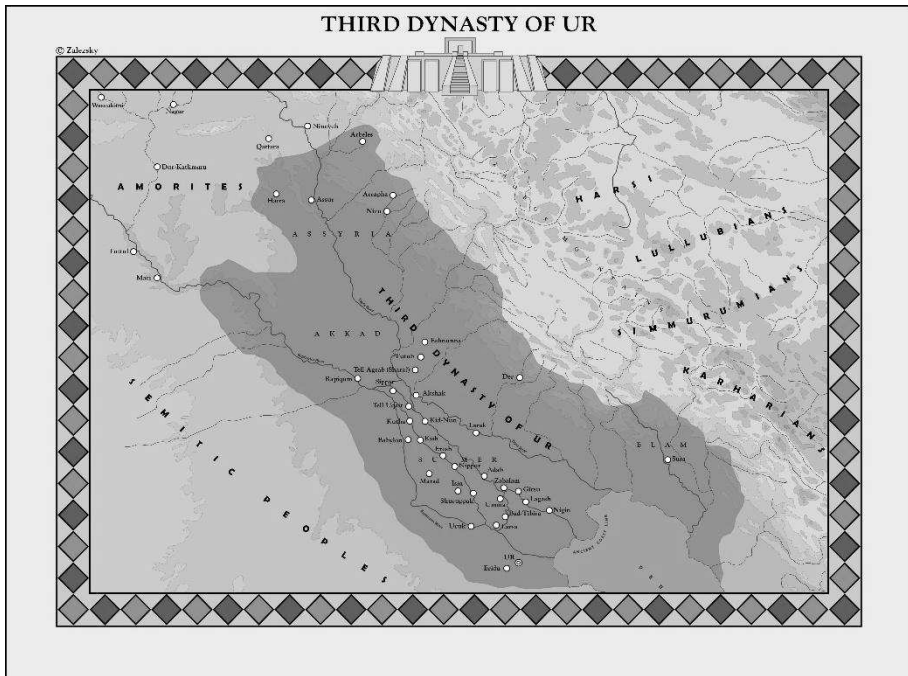
Na de ineenstorting van het Akkadische Rijk volgde een periode van politieke fragmentatie waarin verschillende regionale machthebbers elkaar afwisselden. Uiteindelijk wist de **Derde Dynastie van Ur**, gewoonlijk aangeduid als **Ur III**, rond 2112 v.Chr. opnieuw een groot deel van Mesopotamië onder één centraal gezag te verenigen. Binnen dit zorgvuldig georganiseerde rijk werd Aššur opgenomen als noordelijke provincie. De koningen van Ur voerden een buitengewoon verfijnd bestuursmodel in waarin belastinginning, irrigatie,

landbouwproductie en arbeidsorganisatie centraal werden aangestuurd. Tienduizenden administratieve kleitabletten uit deze periode tonen een bureaucratische nauwkeurigheid die in de oude wereld nauwelijks haar gelijke kende.

Aššur maakte volledig deel uit van dit administratieve netwerk. Lokale bestuurders waren verantwoordelijk voor de inning van belastingen, het beheer van landbouwgronden, de organisatie van transport en de levering van goederen aan de centrale overheid in Ur. De stad verloor hierdoor weliswaar haar politieke zelfstandigheid, maar verwierf tegelijkertijd een schat aan bestuurlijke ervaring. De ambtenaren van Aššur leerden werken binnen een complex systeem van schriftelijke administratie, standaardisering en centrale controle. Veel van deze technieken zouden na de onafhankelijkheid van de stad behouden blijven en uiteindelijk uitgroeien tot de fundamenteën van het latere Assyrische staatsapparaat.

De religieuze positie van Aššur bleef gedurende deze periode eveneens van groot belang. Hoewel de stad politiek ondergeschikt was aan de Sumerische koningen van Ur, bleef de cultus van de god Aššur zich ontwikkelen. Tempels bleven functioneren als economische instellingen die landbouwgronden beheerden, ambachtslieden in dienst hadden en handelsactiviteiten organiseerden. Hierdoor bleef de lokale identiteit van de bevolking behouden, ondanks de politieke afhankelijkheid van een zuidelijk rijk. Juist deze combinatie van bestuurlijke integratie en religieuze continuïteit maakte het mogelijk dat Aššur later relatief snel een zelfstandige staat kon vormen toen de centrale macht van Ur begon af te brokkelen.

Illustratie 3. Administratieve kleitabletten uit de Ur III-periode, de ziggurat van Ur en de omvang van het rijk van de Derde Dynastie van Ur.

Bron: The British Museum, Londen; Penn Museum, University of Pennsylvania; Ancient World Mapping Center.

Terugkijkend vormt de politieke geschiedenis van het vroege Aššur geen verhaal van voortdurende onafhankelijkheid, maar juist van geleidelijke institutionele groei binnen opeenvolgende wereldrijken. Gedurende eeuwen stond de stad onder de invloed van Kish, maakte zij deel uit van het Akkadische Rijk en werd zij vervolgens geïntegreerd in het administratieve systeem van de Derde Dynastie van Ur. Iedere overheersende macht liet haar sporen na in de bestuurlijke organisatie, economische structuur en culturele ontwikkeling van de stad. Toen de macht van Ur aan het begin van het tweede millennium v.Chr. uiteenviel, beschikte Aššur daardoor reeds over ervaren bestuurders, een goed georganiseerde tempeladministratie, een strategische handelspositie en een sterk ontwikkelde religieuze identiteit. Deze combinatie van factoren maakte het mogelijk dat onder **Puzur-Aššur I** een onafhankelijke Assyrische staat kon ontstaan die zich in de daaropvolgende eeuwen zou ontwikkelen tot een van de machtigste beschavingen van de antieke wereld.

Literatuur

Beaulieu, P.-A. *A History of Babylon, 2200 BC–AD 75*. Wiley-Blackwell, 2018.
 Frahm, E. *Assyria: The Rise and Fall of the World's First Empire*. Basic Books, 2023.

Liverani, M. *The Ancient Near East: History, Society and Economy*. Routledge, 2014.

Postgate, J. N. *Early Mesopotamia: Society and Economy at the Dawn of History*. Routledge, 1992.

Radner, K. *Ancient Assyria: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2015.

Steinkeller, P. *The Administration of the Ur III State*. Eisenbrauns.

The Cuneiform Digital Library Initiative (CDLI).

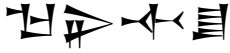
Aššur onder het Akkadische Rijk: de vorming van een noordelijk bestuurscentrum

De opname van Aššur in het Akkadische Rijk markeert een beslissende fase in de geschiedenis van de latere Assyrische beschaving. Waar de stad gedurende de Vroegdynastieke periode voornamelijk had gefunctioneerd als een regionaal religieus en economisch centrum, werd zij vanaf de vierentwintigste eeuw v.Chr. onderdeel van het eerste territoriale wereldrijk uit de geschiedenis. Onder de heerschappij van de Akkadische koningen veranderde Aššur van een perifere nederzetting in een strategisch bestuurscentrum dat een sleutelrol speelde in de controle over Noord-Mesopotamië. Deze ontwikkeling had verstrekkende gevolgen voor de bestuurlijke organisatie, economische positie en culturele identiteit van de stad. De Assyrische samenleving maakte voor het eerst kennis met een gecentraliseerde imperiale overheid, een professioneel administratief apparaat en een politieke ideologie waarin koninklijke macht zich uitstreckte over uitgestrekte gebieden met uiteenlopende bevolkingsgroepen. Veel van de instellingen die eeuwen later kenmerkend zouden worden voor het Assyrische rijk vonden hun oorsprong in deze periode van Akkadische overheersing.

De verovering van Aššur wordt doorgaans toegeschreven aan **Sargon van Akkad** (ca. 2334–2279 v.Chr.), de vorst die erin slaagde de rivaliserende Sumerische stadstaten te onderwerpen en een rijk te creëren dat zich uitstreckte van de Perzische Golf tot aan de Middellandse Zee. Hoewel directe contemporaine bronnen over de verovering van Aššur ontbreken, wijzen archeologische vondsten en latere inscripties erop dat de stad reeds vroeg in Sargons regering deel uitmaakte van zijn rijk. Zeker vanaf de regering van zijn zoon **Maništušu** (ca. 2270–2255 v.Chr.) staat de Akkadische aanwezigheid in Aššur buiten twijfel. In de stad zijn meerdere inscripties gevonden die aan deze koning zijn gewijd en die aantonen dat het koninklijk gezag ook in het uiterste noorden van Mesopotamië daadwerkelijk werd uitgeoefend.

De Akkadische heerschappij betekende geen volledige onderdrukking van de lokale elite. Integendeel, de centrale overheid maakte gebruik van bestaande machtsstructuren door plaatselijke bestuurders als vazallen in het staatsapparaat op te nemen. Een van de belangrijkste figuren uit deze periode is **Azazu**, een lokale heerser van Aššur die in een bronzen speerpunt een dedicatie aan koning Maništušu liet graveren. De inscriptie vermeldt tevens een godheid, waarvan de naam waarschijnlijk **Aššur** luidde, hoewel het betreffende gedeelte van de tekst slechts gedeeltelijk bewaard is gebleven. Deze vondst laat zien dat de plaatselijke religieuze tradities bleven voortbestaan, zelfs terwijl de stad politiek deel uitmaakte van een veel groter rijk.

In spijkerschrift werd de naam van koning Maništušu doorgaans geschreven als:

Transliteratie: *Man-iš-tu-šur*

Eveneens bleef de naam van de stad Aššur voorkomen als:

Transliteratie: *Aš-šur*

Deze inscripties behoren tot de oudste geschreven bewijzen voor de politieke geschiedenis van Noord-Mesopotamië en vormen een belangrijke schakel tussen de prehistorische ontwikkeling van Aššur en haar latere rol als hoofdstad van een wereldrijk.

Illustratie 1. Akkadische inscripties uit Aššur, waaronder dedicaties aan koning Maništušu en vroeg spijkerschrift uit Noord-Mesopotamië.

Bron: The British Museum, Londen; Cuneiform Digital Library Initiative (CDLI); Vorderasiatisches Museum, Berlijn.

Dat Aššur binnen het Akkadische Rijk een belangrijke bestuurlijke positie innam blijkt eveneens uit teksten afkomstig uit **Nuzi**, een stad ten oosten van de Tigris. Deze administratieve documenten tonen aan dat Aššur fungeerde als een regionaal bestuurscentrum waar Akkadische ambtenaren toezicht hielden op belastinginning, handel, transport en militaire organisatie. De stad vormde een schakel tussen het centrale gezag in Zuid-Mesopotamië en de noordelijke grensgebieden richting Anatolië en de Zagros. De aanwezigheid van koninklijke functionarissen illustreert de mate waarin de Akkadische overheid erin slaagde haar administratieve netwerk uit te breiden over een enorm gebied met uiteenlopende landschappen en bevolkingsgroepen.

Archeologische opgravingen bevestigen deze bestuurlijke betekenis. In Aššur werd een paleis gebouwd dat sterke overeenkomsten vertoont met het koninklijke paleis van **Naram-Sîn** in **Tell Brak**. Deze architectonische gelijkenis is waarschijnlijk geen toeval. De Akkadische koningen ontwikkelden een herkenbare bouwstijl waarmee zij hun politieke aanwezigheid zichtbaar maakten in de verschillende provincies van het rijk. Monumentale paleizen dienden niet uitsluitend als residenties voor gouverneurs, maar fungeerden tevens als administratieve centra, opslagplaatsen voor belastingen, militaire hoofdkwartieren en symbolen van koninklijk gezag. Door dergelijke gebouwen

in Aššur op te richten werd de stad fysiek geïntegreerd in de imperiale infrastructuur van Akkad.

Nog vóór de inscriptie van Azazu verschijnt in de archeologische bronnen een andere bestuurder van Aššur: **Ititi**, zoon van Ininlaba. Hij draagt de titel **išši'ak Aššur**, letterlijk "**gouverneur van Aššur**". Zijn naam is eveneens bekend uit documenten uit Nuzi, waar vermoedelijk dezelfde persoon voorkomt als een van de meest bekwame militaire bevelhebbers van Sargon van Akkad. In zijn inscriptie vermeldt Ititi dat hij de buit van de stad **Gasur**, mogelijk identiek aan het latere Nuzi, opdraagt aan de godin **Ištar**. Deze tekst is bijzonder waardevol omdat zij laat zien hoe militaire activiteiten, religieuze legitimatie en lokaal bestuur nauw met elkaar verweven waren. De overwinning werd niet uitsluitend gevierd als een politiek succes, maar kreeg betekenis doordat de buit werd aangeboden aan een godheid die de bescherming van de stad en haar bevolking symboliseerde.

De inscriptie van Ititi roept tegelijkertijd vragen op over de aard van het Akkadische bestuur. Indien zowel Aššur als Gasur volledig onder direct centraal gezag hadden gestaan, zou een militaire expeditie van de ene stad tegen de andere moeilijk verklaarbaar zijn. Waarschijnlijk kende het Akkadische rijk een zekere mate van regionale autonomie waarbij lokale gouverneurs eigen militaire initiatieven konden ontplooien zolang zij de opperheerschappij van de Akkadische koning erkenden. Deze combinatie van centrale controle en lokale bewegingsvrijheid zou later eveneens kenmerkend worden voor het Assyrische provinciale bestuur.